محسن

د قرآني زده کړې او پوهنې لړۍ

۲۳

محسن تفسير

له قرآنه يو څرک

Ketabton.com

۱- د «حمد» سورة

ليک او څېړنه :

احمد حسين «عنايت»

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ناس سورة تشريح
ليک او څېړنه:
احمد حسين عنايت

بسم الله الرحمن الرحيم

د لوراند او لورين الله په نامه

سورة الفاتحه

د حمد سورة (۱)

سريزه: د «حمد» سورة مکي دی چې (۷) آيتونه يوه رکوع لري، په تلاوت کې لومړی او په نزول کې پنځم سورة دی د «مدثر» له سورة څخه وروسته نازل شوی دی. ددې سورة نوم «حمد» دی چې د هغه له دويم آيت څخه اخيستل شوی دی، څرنگه چې د قرآن په پيل کې ځای لري، دې سورة ته «سورة الفاتحه» يا فاتحة الکتاب هم وايي. ددې سورة نور نومونه هم شته چې تر ديرشو نومونو پورې گڼل شوي دي.

دا سورة د بعثت په ډېر رومبي پړاو کې نازل شوی دی. بلکې له ډېرو معتبرو روايتونو څخه څرگندېږي چې دا سورة تر ټولو رومبنی بشپړ سورة دی، چې پر رسول اکرم(ص) نازل شوی دی، تر دې مخکې يوازې بېل بېل آيتونو نازل شوي ول چې د علق سورة، مزمل سورة، او مدثر سورة او په نورو سورتونو کې شامل دي.

«بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» چې د قرآن د ټولو سورتونو په پيل کې ليکل کېږي او د قران عظيم الشان هر سورة پرې پيل کېږي د لومړي ځل لپاره ددې سورة سره مل د هغه د پيل آيت په توگه نازل شوی دی او د سورة الفاتحه د اوه گونو آيتونو څخه د يو آيت په توگه گڼل کېږي. په داسې حال کې چې په نورو سورتونو کې د آيتونو په لړ کې نه گڼل کېږي. دې سورة ته په قرآن کې «سبع مثاني» هم ويل شوی او پر پيغمبر اکرم (ص) د قرآن تر څنگ د ځانگړې او خپلواک نزول په عنوان مطرح شوی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د سورة د منځپانګې چورليځ او

له ورپسې سورة (بقره) سره يې اړيکه:

د حمد او بقره دوو سورتونو تر منځ د اړيکې او هم غږې تشريح له يو اړخه آسان دی او له بل لورې ناشونی چار دی، دا ځکه چې:

لومړی سورة په ډېره لنډيزه او مؤجزه بڼه ټول قرآن په خپل ځان کې نغاړلی او خلاصه کړی او اوه آيتونه يې د اوو اړوندو بندونو په عنوان په ځانګړې او خپلواکه توګه د قرآن عظيم الشان تر څنګ ذکر شوي دي: «وَلَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ» [حجر۸۷(۱۵:۸۷)]. او په تحقيق تاته مو «سبع مثاني» [= د حمد سورة له اوو پخپلو کې اړوندو او يو بل ته د سريزې په توګه تکرارېدونکو آيتونو سره] او قرآن عظيم در کړ.

او دويم سورة چې د قرآن تر ټولو مفصل او پراخ سورة دی. او د لومړي په نسبت ډېر ستر او د هغه کابو دوه سوه چنده حجم لري.

آسان دی له دې لامله چې د حمد په سورة کې ټولې مطرح شوې موضوع ګانې د بقره په سورة کې له ډېر تفصيل سره مونږل کېدی شي، او ناشونتيا يې له دې لامله ده چې د داسې اجمال د تفصيل درک او پوهه، د قرآن پېژنې او پوهنې د واقعي او ريښتينو وړ او قابلو، پوهو او اهل کسانو کار دی. خو که غوښتې مو وي، په سطحي او ظاهري توګه او د خپل ناقص او نيمګړي فهم په بريد کې، ددې دوو سورتونو له يو بل سره د څنګ په څنګ ځای نيولو حکمت او د هغوی تر منځ د اړيکې او نښتلو وجه ومومو، چې له لومړي سورة څخه ورپسې سورة ته د بحث د محور غځوونکی دی، بايد د هغوی تر منځ مشترک فصل ته يوه کتنه وکړو.

د حمد په سورة کې د هاغه خدای له ستاينې وروسته چې د عالميانو پالونکی څښتن دی او د عام او خاص رحمت خاوند او د جزا د ورځې مالک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دی، له هغه سره ژمنه، تړون او پيمان کوو چې يوازې هغه ونمانځو [هغه ته مطلق تسليم او مطيع اوسو نه نورو ته] او يوازې له هغه مرسته وغواړو، په عوض کې ترې غواړو چې موږ «صراط المستقيم» ته «هدايت» کړي، د هاغو کسانو لارې ته چې هغوی ته يې نعمت ورکړی [لکه: پيغمبران، صديقين، شهداء او صالحين] نه تر غضب لاندې واقع شوو [لکه يهود] او نه د لار ورکو [لکه نصارى].

په دې ترتيب د لوستونکي په ذهن کې ددې سورة وروستى انځور د «هدايت غوښتنه» ده. د بقره سورة کې خدای تعالی پرته لـه کوم ځنډه پرله پسې دې غوښتنې ته ځواب وايي او هغه لار او طريقه پکې څرګندوي، او وايي؛ چې هدايت څنګه موندل کېږي.

دا کتاب چې په «حقانيت» کې يې هيڅ شک او ترديد نشته، دا هماغه هدايت دی [چې تاسو يې غواړئ] په دې شرط چې تقوی ولرئ «ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ.» [بقره۲(۲:۲)]. دا کتاب چې [د خدای کلام دی] په دې کې هيڅ شک نشته، متقيانو [او پروا کوونکو] ته هدايت کوونکی [او راهبر دی] دی.

د تقوا ډګرونه او زمينې هم دا ډول شرح کوي:

۱ – ايمان په غيب [له خپلو عيني او علمي مشهوداتو پورته په حقيقتونو باور کول]

۲ – د صلوة اقامه کول [د دنيائي اربابانو پر ځای خدای تعالی ته مخ کول او پر خپل ځان نه مغروريدل او نه تکيه کول].

۳ – له روزيو انفاق کول [د سختى، امساک، دنيا پالنې، خسيس توب او ځان غوښتنې پر ځای].

۴ – پر ټولو هاغو ځيزونو چې پر پيغمبرانو نازل شوي ايمان درلودل [د نورو شريعتونو له متدينينو سره د ديني تعصب، رقابت او دښمنۍ پرځای].

۵ – پر آخرت يقين کول[د دنيا پالنې پر وړاندې] ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

او ورپسې زياتوي دوی د ربوبي هدايت پر لار دي او واقعي رستګاران او بـريالي دي «أُولَئِكَ عَـلَى هُـدًى مِنْ رَبِّـهِـمْ وَأُولَئِكَ هُـمُ الْمُـفْلِـحُونَ.». [بقره۵(۲:۵)]. دوی د خپل پالونکي څښتن له لورې پر هدايت [روان] دي او همدوی ژغورل شوي بريالي دي.

همدا راز د بقره سورة په متن کې يې «مغضوب عليهم» او «ضالين»؛ چې معمولاً ويل کېږي يهود او نصارى دي، په تفصيل معرفي کړي او د هغوی نېک او بد خصلتونه يې د مؤمنينو د عبرت لپاره شرحه کړي دي.

که د قرآن سورتونه پر دايروي ليکه ځای پر ځای شي د حمد له سـورة څخه مخکې د ناس سورة چې د قرآن د پای سورة دی ځای نيسـي نو پر دې ترتيب پر دايروي ليکه د حمد له سـورة څخه مخکې د ناس سـورة دی، نو که په ځير ورته پاملرنه وکړو؛ د قرآن لومړی سـورة [حمد] د «ناس» له سـورة سره هم يوه ظريفه او غوريالې اړيکه لري، چې د وينا چورليز يې، په هر دواړو سورتونو کې د خدای تعالی پر ربوبيت، الوهيت او مالکيت څرخي؛

د ناس په سورة کې: قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ. مَلِكِ النَّاسِ. إِلَهِ النَّاسِ....

او د حمد په سورة کې: «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ. مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ...».

په دې ترتيب د قرآن کريم پيل او پايله له يوه حقيقته خبره کوي چې؛ خالص «توحيد» دی، او د الوهيت، ربوبيت او مالکيت پر محور څرخي.

د حمد سـورة په حقيقت کې يوه دعا ده چې خدای تعالی يې هر هغه انســان ته ور زده کوي، چې غواړي دا کتاب پيل کړي او له دې کتابه د هدايت مونډلو په بهير کې، ودې او تکامل ته ورسېږي. انسان فطرتاً د دعا په توسه هاغـه څه غـواړي چې په جدي توګـه اړتيا ورته لري او لـه هاغه چا يې غـواړي چـې د ورکـړې؛ اختيار او صلاحـيت ولري. نو قرآن په پيل کې ددې دُعـا په تعليم ورکـولو سره ګـواکې انسان ته دا تلقين ورکـوي چې هغه دې دا

(c) ketabton.com: The Digital Library

کتاب د سمې لارې د لټولو لپاره ولولي، او دا زده کړي چې د علم او آګاهۍ سرچینه «رب العالمین» دی، نو ځکه دې له هغه څخه د «هدایت» له غوښتنې سره، د قرآن په لوستلو پیل وکړي. پر دې مضـمون تر پوهېدو وروسته دا خبره په واضحه توګه څرګندېږي چې د قرآن او فاتحه سورة تر منځ حقیقي اړیکه یوازې د کتاب او لړلیک یا کتاب او پیلیزې په بڼه نه ده بلکې د دُعا او دُعا د ځواب په بڼه هم ده. یعنې د فاتحه سورة د بنده له لورې یوه دُعا ده، او قرآن د خدای له لورې د دُعا ځواب دی. بنده دُعا کوي چې؛ ای پالونکی څښتنه ماته د سمې لارې «هدایت» وکړه! په ځواب کې پالونکی څښتن ټول قرآن د هغه مخې ته ږدي چې: دادی هغه هدایت، راهبري او پر لار بوونه؛ د کومې چې تا یې غوښتنه کړې ده.

ټول قرآنکریم د الله تعالی خبره زمونږ سره ده، خو دا سورة زمونږ خبره له الله تعالی سره ده! ښایي همدغه لامل وي چې د حمد سورة هم د قرآنکریم برخه او هم له هغه څخه بیل دی. په نورو سورتونو کې الله تعالی له اُمتونو او انبیاؤ، راتلونکې او آخرت او له نیکو او بدو عملونو خبره کوي، خو په دې سورة کې را زده کوي چې مونږ څنګه له هغه سره خبرې وکړو.

د سورة متن او د لُغتونو ترجمه:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾ مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ ﴿۴﴾ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿۵﴾ اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿۶﴾ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿۷﴾	اسْمِ = نوم، نامه – الرَّحْمَنِ = ښښونکی، لوراند، د عام رحمت لرونکی – الرَّحِيمِ = مهربان، لورین، د خاص رحمت لرونکی – الْحَمْدُ = ستاینه، ستایش – لِـ = لپاره، مخصوص، ځانګړې – رَبِّ الْعَالَمِينَ = د جهانونو پالونکی څښتن، د ټولو کایناتو پالونکی څښتن، د دواړو جهانونو پالونکی څښتن – مَالِكِ = مالک، څښتن، خاوند – يَوْمِ = ورځ، مهال، وخت، پېر – الدِّينِ = جزاء، اجرت، پایله، بَدْله – إِيَّاكَ = یوازې ستا – نَعْبُدُ = نمانځنه کوو، عبادت کوو، بنده ګي کوو – نَسْتَعِينُ = مرسته غواړو، کومک غواړو – اهْدِ = هدایت وکړه، راهبري وکړه، بوزه – نَا = مونږ لره – الصِّرَاطَ = لار، لویه سمه لار، واټ – الْمُسْتَقِيمَ – سم، نېغ – الَّـذِينَ = هغه کسان چې – أَنْعَمْتَ = نعمت دې ورکړی، انعام دې کړی، لورینه کړې تا – عَلَيْهِمْ = پر هغوی – غَيْرِ = نه، پرته له – الْمَغْضُوبِ = تر خشم لاندې، غضب پرې شوی – لَا = نه – الضَّالِّينَ = لار ورکي، ګمراهان –

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾

[پيل کوم] په نامه[۱] د اللّه[۲] چې رحمان [لوراند] او رحيم[۳] [لورين] دی. [پر عامو او خاصو د رحمت خپرونکي خدای په نامه]

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾

حمد[۴] [= منني او ستايني] په ټوليزه توګه يوازې د الله لپاره دي چې ربّ[۵] [پالونکی خښتن/ د واک او اختيار خاوند] د جهانونو دی [= ټولې نړۍ پال خدای].

الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾

[هماغه لورين او لوراند خدی] پر عامو او خاصو[۶] د رحمت خپرونکی

بِسْمِ	اللَّهِ	الرَّحْمَنِ	الرَّحِيمِ	الْحَمْدُ	لِلَّهِ
په نامه د	اللّه	[د] لوراند	[او] لورين	ستاينه او منه	د خدای لپاره

رَبِّ	الْعَالَمِينَ	الرَّحْمَنِ	الرَّحِيمِ
پالونکی خښتن	جهانونه [کاينات]	[په عامه توګه] رحمت کوونکی او بښونکی [لوراند]	[په خاصه توګه] مهربان او رحمت کوونکی [لورين]

له (۱ – ۳) آيتونو د مفرداتو لنډه تشريح:

۱ - اسم هماغه عنوان، علامت (نښه) او لفظ دی چې پر اشخاصو، وګړو، څيزونو او پر مادي او غير مادي توکو او چارو اينښوول کيږي تر څو ماهيت يې له نورو م شخص، جلا او وپيژندل شي دا د تفاوتونو، توپيرونو او فرقونو د ت شخيص او پيژندنې لپاره د هويت ټاکنه ده چې له مغزي فعل (کړنو) او انفعالاتو سره سرته رسيږي. اسم (نوم) اينبوونه کولی شي دوه حالته پيدا کړي:

الف) بې محتوا (تش)؛ لکه يو نوم چې د خپلو ماشومانو (بچيانو) لپاره په خپله خوښه او سليقه غوره کوو، يا هاغه نقش او اغيزې چې په خپلو انګېرنو، سوچ او خيال کې د پربتو، قديسينو، بتانو، طاغوتانو او... لپاره قايلېږو. قرآن دغه خيالي انګېرنې له ځانه را ايستل شوي نومونه چې ملتونه يې جوړوي ګڼلي دي: «...أَسْمَاءٍ سَمَّيْتُمُوهَا أَنتُمْ وَآبَاؤُكُم...» «...آيا له ما سره د هاغو نومونو [= صفتونو او د خپلو معبودانو د نومونو په اړه] په اړه شخړه کوئ چې پخپله يا نيکونو مو جوړ کړي دي...» [اعراف۷۱(۷۱: ۷)، يوسف۴۰(۴۰: ۱۲)، رعد ۳۳ (۳۳: ۱۳)، نجم۲۳(۲۳:۵۳) او ۲۷ (۲۷: ۵۳)] .

(c) ketabton.com: The Digital Library

ب) له محتوا سره (ډک)؛ په داسې ډول دی چې د يو څيز يا يو چا واقعي هويت څرګند کړي، دې ته وايي سم نوم ((اسم له مُسَمّی سره)). که په قرآنکريم کې راغلي دي چې خدای تعالی ټول اسماء آدم ته زده کړل، دا څرګنده ده چې دا د بې مسمّی الفاظو او اسمائو (نومونو) زده کړه نه وه او نه ده ، بلکې په نړۍ کې د ټولو څيزونو د ماهيت د شناخت او پيژندنې بالقوه استعداد او وړتيا يي د هغه په بنسټ او خټه کې کيښود.

په قرآن کې راغلي دي چې د يحيیٰ نوم چې له دې تر مخه پر چا نه وو ايښوول شوی، د هغه په اړه د خدای تعالی له لورې، پرښتو د هغه پلار زکريا ته بشارت (زيری) ورکړ: «يَا زَكَرِيَّا إِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ يَحْيَى لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِيًّا» [ددې دعا له قبلېدو سره، پرښتو پرې غږ وکړ] ای زکريا، موږ تاته د يو هلک زيری درکوو، چې نوم يې يحيیٰ دی چې تر هغه مخکې مو هيڅوک له داسې ځانګړتياو سره نه وو نومولي.» [مريم۷(۱۹:۷)]. يحيی د حَيّ [حيات، ژوند] له ريښې، د بني اسرائيلو لپاره د يحيی په ژوند ښونکي او بدلون راوړونکي شتون دلالت کاوه او هم هاغه وو چې د عيسی مسيح د رسالت لپاره يې ډګر برابر کړ، د مسيح نوم هم پرښتو مريم ته ابلاغ کړی وو: « إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ...» [آل عمران۴۵(۳:۴۵)]. او همدا راز نومونه: موسی [له اوبو نيول شوی]، عيسی، مريم، انجيل او ... ټول د واقعي ماهيت معرفي کوونکي دي. او همدا راز «اسماء الحسنی» [د خدای نيک نومونه] چې هر يو د خدای تعالی په يو صفت دلالت کوي او په دې سورة کې تر ټولو غوره ته، يا يو له تر ټولو غوره ته چې «رحمت» دی په دوو بڼو د «رحمانيّت» او «رحيميّت» په توګه ورته نغوته کوي.

۲ - «الله» د خدای تعالی د ذات اسم دی، نور نومونه چې له هغه پېژنو، ټول د هغه صفتونه دي. هر انسان هم په خپله پيژندپاڼه کې يو ټاکلی نوم لري، خو نيک او بد واقعي صفتونه هم لري چې د هغه د شخصيت معرّف دي. ډيری وګړي «اللّه» د خپل خالق په توګه مني، او يوازې د خدای تعالی په وجود باور لري بېله دې چې قلبي اړيکې يې ورسره جوړې کړې وي. چې دا مهمه ظريفه اشاره او نکته په همدې خدای باورۍ يا الهي عدالت او عبادت کې نغښتې ده.

پوهيږو چې په نړۍ کې ډېر ستر کهکشونونه شتون لري چې زموږ او د هغوی تر منځ هيڅ راز اړيکه شتون نه لري موږ يوازې د هغوي په شتون

(c) ketabton.com: The Digital Library

باور لرو، په عين ترتيب يو ډول د خدای پيژندنه هم شتون لري چې په همدې بريد کې يعنې؛ تش په باور درلودلو کې خلاصه کېږي، خو د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» جمله مونږ پوهوي، چې هغه چا چې مونږ خلق کړي يو، زمونږ په نسبت بې تفاوته نه دی، د هغه رحمت لکه د لمر د نور او وړانګو په څير د هستۍ پر جهان او پر مونږ باندې ځليږي.

قرآن د تمثيل په مقام کې وايي «اللّهُ نُورُالسَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...» [نور۳۵(۲۴:۳۵)] «اللّه د آسمانونو او ځمکې نور دی». که نور نه وي ټول څيزونه به په تياره او چوپتيا کې وي. که د هغه تودوخه نه وي هيڅ ژوند به شتون و نلري، زمونږ او د خدای تعالی اړيکه ډېره نژدې ده او هرمهال او هره شيبه د هغه په رحمت کې يو. که يوه شيبه هم د رحمت لمر زمونږ څخه وګرزول شي، نو نشت او فنا ته ځو.

۳ – د خدای تعالی رحمت پر موږ دوه جلوې او ځلاوې لري؛ «رحمٰن» او «رحيم»؛ رحمٰن، د الله تعالی عام رحمت د ټولو لپاره دی، لکه د نور د وړانګو او د لمر د تودوخې په څېر چې د ځمکې پر ټولو ځايونو يو شان لګېږي، دا «يو اړخيز» رحمت دی، خو رحيميّت يې، « دوه اړخيز» رحمت دی؛ لکه د مځکې د هرې ټوټې په څېر چې د جذب د ډېرې وړتيا په نسبت، ډېر زيات نور او تودوخه اخلي. تيرې او ډبرې د لمر نور ډېر لږ جذبوي او ډېر زيات منعکس کوي، خو اوبه او خاوره او دښتې او ځنګلونه، خورا ډېر نور او تودوخه جذبوي.

«رحيم» د الله خاص رحمت دی؛ په هاغه نسبت چې بندګان خپل ځان څومره ډېر د هغه رحمت ته برابر کړي، هغوی ته هغومره ډېر رحمت رسيږي. لکه د ښوونکي په څير چې ټولو ته يو راز زده کړه ورکوي، خو هغه زده کوونکي چې ډېر ښه غوږ نيسي او ډېرې پوښتنې کوي، هغوی ته تر نورو ډېره پاملرنه کوې او د هغوی د ودې او کمال لپاره ورته ډېر تمرينونه ورکوي. په قرآن کې لس ځلې [۱۰ يو بشپړ او تمام عدد دی] تکرار شوي دي چې اللّه په ټولو بندګانو «رئوف او رحيم» دی، يعنې هر وګړی په خپلواکه توګه له اللّه سره د اړيکو وړتيا او استعداد لري او هغه هم د خپل خلق سره مينه لري او پر هغوی ټولو مهربان دی، خو هغوی د خپل خدای سره اړيکه لکه څنګه چې اړينه ده، نه برقراروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په قرآن کې په ځلونو او مکرره توګه راغلي دي چې مشرکینو د الله رحمانیّت نه منه او کوم مهال به چې هغوی ته ویل کېدل رحمن ته سجده وکړئ، ویل به یي رحمن څه شی دی؟ «... قَالُوا وَمَا الرَّحْمَنُ...» [فرقان٦٠(٦٠: ٢٥)]. د اسلام د پیغمبر ستونزه د خپل مهال د مشرکینو سره د خدای تعالی د وجود اثبات نه وو؛ اصلاً په قرآن کې داسي یو آیت هم شتون نه لري چې کوم پیغمبر د «الله» وجود ثابت کړی وي، ټولو اُمتونو الله منه او قبلوه یي، خو له شرک سره مل او په خرافاتو ککړ. له مشرکینو سره د پیغمبرانو ټول بحث د الله له رحمانیّت سره مل د ربوبیّت پر سر وو. د حضرت ابراهیم خبره له نمرود سره او د حضرت موسی خبره له فرعون سره د ربوبیّت او رحمانیت پر سر ده.

۴ - کوم الف او لام چې د «الْحَمْدُ» په پیل کې راغلي دي، مونږ ته راښئ چې هر یو حمد یوازې د الله لپاره دی، یعني د هر یو حمد بنسټ او سرچینه، په جهان کې یوازي الله دی او نورې ټولي ستاینې د الله د حمد په اوږدوالي کې دي [نه د هغه په عرض کې]. که یو څوک کوم هنر لري، عقل یي یو څیز ته رسیږي، له دنیا برخمن دی، یا د یو خیر او خدمت توفیق پیدا کوي، ټولو له الله سرچینه نیولې ده. نو «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، یعنې الله د ټولو انسانانو رئیس، چلوونکی، سَرور، او د اختیار خاوند دی.

حمد، د هر هغه څه په نسبت چې ښه او ښکلی دی، د یوې ستاینې احساس دی، د یو ښکلي او ښه بوي والا ګل مونږ ستاینې ته اړ باسي! خو مونږ ډیری د هغه نسبت بڼ او بڼوال ته ورکوو. د یوې ښکلې نندارې یا تابلو لیدل هم موږ تحسین ته هڅوي او د هغوی ستاینه کوو، خو ښائي له خپل ځانه پوښتنه وکړو چې د دوي اصلي پیدا کوونکی څوک دی؟

د مولوي په قول:

ای دوست شکر خوش تر یا آن که شکر سازد؟ خوبی قمر بهتر یا آنکه قمر سازد؟

د بشر د علایقو یوه برخه خواږه او خوندور خواږه دي. خو هغه خدای چې مېوې، او نور خوراکي توکي یي جوړ کړي دي او د تریخوالي، خوږوالي، تریووالي او تروشوالي احساس یي زمونږ په ژبه کې ایښی دی، ډیر ښه دی یا د هغوی تهیه کوونکي؟

د قمر ښه والی بهتر دی یا هغه چې قمر یي جوړ کړی؟ سپوږمۍ د ټولو ښکلاو سمبول دی. د ډ شر پاملرنه ډول، ډول ښکلاو ته ده، له خیرې او اندام څخه چې غریزي اړتیاوې پرې پوره کوي تر نورو ښکلاو باید هغه د هغه

(c) ketabton.com: The Digital Library

چا په لور چې دا احساسات یې پکې ایښي دي وهڅوي! په رښتیا انسان کې د عشق، عاطفې او احساس سرچینه چرته ده؟

ای باغ تو خوش باشِی یا گلشن گل در تو   یا آن که بر آرد گل صد نرگس تر دارد

ای عقل تو خوش باشي در دانش و بینش   یا آن که به هر لحظه صد نرگس تر دارد

زموږ د پاملرنو یوه برخه گل او گیاه (او شنیلیو) ته، د طبیعت ښکلاو ته، عطر او رنگ او بوی ته او دا ډول ځانګړنو ته ده. آیا موږ دې مصنوعاتو ته جذب شوي یو، یا جمیل خدای ته جذب شوي یو چې دا ټولې ښېګڼې یې جوړې کړې او هست کړي دي؟

ځینې په عقل مېنان او د عقل تر اغېز لاندي دي؛ مدرن عقلانیت، پرځان بسیا او پر ځان بنیاد او خپل بنستیی عقل! او خدای تعالیٰ یې ښنډې ته ایښی او هېر کړی دی. آیا کله مو له ځانه پوښتنه کړې چې موږ ته دا عقل چا رابښلی او راکړی دی؟

۵ - په دې آیت کې ربوبیّت ته، چې د اللّه تعالی بل صفت دی، اشاره کوي. په انګلیسي ژبه کې د((ربّ)) ژباړه په Senior یا Lord سره کیږي، یعني اللّه تعالی رئیس، واکمن او د اختیار خاوند دی. کېدای شي اللّه تعالی د جهان د خالق او د زړه سواندي او مهربان خالق او پیداکوونکي په توګه وګڼو او باور ولرو، خو په دې پوه نه شو چې هغه زموږ رئیس دی او ټول جهان چلوي. دا یو تر بله ډېر فرق کوي چې تاسو یو څوک د خپل ځان د اختیار خاوند، واکمن او ټول چارې وګڼئ، ددې په وړاندې چې هغه یوازې پیدا کوونکی او خالق وګڼئ او تش په خالقوالي یې باور ولرئ!

په لومړي حالت کې، هغه ته اړتیا لرو او هڅه کوو چې رضایت یې حاصل کړو، او په دویم حالت کې هغه د یو ساعت جوړوونکي په څېر ګڼئ چې له جوړولو وروسته، په هغه څه چې جوړ کړي یې دي هیڅ کار نه لري. ډیرى وګړي هر مهال چې کوم نیاز او اړتیا ولري خدای تعالی پسې ځي! دا ډول خدای پېژندنه ځان غوښتونکي خدای پیژندنه ده چې خدای او پیغمبر د خپلو حاجتونو او اړتیاو د پوره کولو په خدمت کې غواړي؛ خو هغه چا چې ربّ یې پېژندلی دی، بیم او امید [ډار او هیلې] یې هغه ته دي، زړه یې د هغه په یاد ټوپونه وهي. او پوهیږي چې د هغه په نعمت ساه اخلي او ساه وباسي او د سترګو باڼه یې د هغه په نعمت ښکته پورته کیږي، پرانیستې او ترل کیږي. نو دغه سورة له خدای پیژندنې سره په دري اړخونو کې پیل کیږي او د ټول قرآن بنسټ پر دغو دریو اصولو الوهیت، ربوبیت او مالکیت ایښوول شوی دی .

(c) ketabton.com: The Digital Library

﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾﴿۴﴾

[چې] مالک[۷] [څښتن، فرمان چلوونکی ، واکمن او حاکم] د ورځې د جزا[۸] [قضاوت، عدالت او نیاو] دی

﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾﴿۵﴾

[پالونکی څښتنه] یوازې ستا عبادت [نمانځنه] کوو[۹] او یوازې له تا مرسته غواړو[۱۰]

الدِّينِ	يَوْمِ	مَالِكِ
جزاء، نیاو، عدالت	ورځ، وخت، مهال، پېر	څښتن، واکمن، پادشاه

نَسْتَعِينُ	وَإِيَّاكَ	نَعْبُدُ	إِيَّاكَ
مرسته غواړو	او یوازې له تا	عبادت [نمانځنه] کوو	یوازې تاته

له (۴ – ۵) آیتونو د مفرداتو لنډه تشریح:

۶ – د رحمن او رحيم صفتونه هم د سورة په پیل کې «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» او هم په دریم آیة کې له «رَبِّ الْعَالَمِينَ» وروسته راغلي دي؛ یو وصف د دوو بېلابېلو نقشونو لپاره؛ ړومبی، الهي ذات چې د خاص او عام لپاره د رحمت سرچینه ده معرفي کوي، دوهم يې «ربوبيّت» د هغه د مهربانۍ، لورېنې او رحمت پر بنسټ؛ کېدی شي یو څوک په خپلو کورنیو اړیکو کې مهربان او زړه سواندی وي خو د کار په چاپېریال کې ډېر سټغ او سخت نیوی وي؛ له خپلو سره ښه دی، او له نورو سره په اداري اړیکو کې بداخلاق! خو الله، هم ذات يې رحمن او رحيم دی او هم ربوبيّت يې. د هغه مدیریت په جهان (نړۍ) کې مونږ ته یا نورو موجوداتو ته د نیاز او اړتیا او یا د مخلوقاتو د استثمار له کبله نه دی، بلکې د هغه د بې نیازۍ، رحمت او لورېنې پر بنسټ دی. په بشري بیلګې، کچه او محدوده کې، والدین یا معلمان هم، نه د نیاز او اړتیا له مخې بلکې د مهربانۍ او لورېنې له مخې زمونږ ښوونه او روزنه کوي. تر څو د جهل او ناپوهۍ له تیارو د آګاهۍ، پوهې، اخلاق او ایمان نور ته ورسېږو.

۷ – مالک هم د صاحب، خاوند او څښتن په معنا دی، او هم د مِلک، یعنې پادشاه، واکمن، د اختیار خاوند او د هوډ او تصمیم نیوونکی په معنا. هغه هم «الله»، هم «رحمن» او هم «ربّ» دی، چې په دنیا کې هغه ته نیازمند او اړ یو، او هغه د راتلونکي او آخرت مالک او څښتن هم دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۸ – د «دين» د کلمې اصلي ريښه جزا او پاداش دی، مونږ په دنيا کې چې کومې کړنې او عمل سر ته رسولی دی، پايله او نتيجه يې په آخرت کې وينو، لکه څرنګه چې هر هغه څه چې په ښوونځي کې لولو، نتيجه يې زمونږ په وجود کې تحقّق مومي، او د هر ښوونيز پړاو په پايله کې تر ازموينې وروسته برېليک لاسته راوړو. «يوم الدين» د ژوندانه د لاسته راوړنو د تحقّق موندلو مهال دی.

لــــه بده مرغه په پښتو، فارسي يا نورو ژبو کې د «دين» د څو اړخيزې کلمې د مفهوم د ليږد لپاره هر اړخيزه کلمه نلرو؛ د دغې کلمې اصـلي معنا هماغه جزا او پاداش دی، خو اجر او پاداش بايد د ټاکلو نظامونو پر بنسـټ وي نو د دين د کلمې د معنا بل اړخ «اســاسي قانون او حکومتي نظامونه» دي چې هغه ته «دينِ المَلِك» ويل کيږي [يوسف۷٦(۱۲:۷٦)]، د هغه بل اړخ، د اوسنۍ «ايدئولوژۍ» مفهوم لري چې د سياسي مکتبونو د پليونانو لاربښــود دی. د دين کليمه د قرآنکريم په ډېرو آيتونو کې همدغه مفهوم، البته په معنوي او ابدي اړخونو کې، لري.

۹ – نو چې زمونږ راتلونکې د هغه په لاس کې ده، نو بايد يواځې د هغه عبادت وکړو. عبادت د قرآن کريم په ترجمو کې پرستش يا نمانځنه معنا کوي خو دا هر اړخيزه معنا د عبادت لپاره نه ده او له بده مرغه په فارسي او پښتو کې ورته مناسب معادل نه لرو چې د هغه هر اړخيز مفهوم څرګند کړي. عبادت د انسان د تسليم او تمکين د حالت بيانوونکی دی د اروابناد شريعتي په وينا؛ عبادت د وجود د واټ او جادې سمول او هموارول دي. «عَبّدَالطّريق» يعني لاره يې اسفالټ او پخه کړه. «طَريقٌ مُعَبّد» عبد شوی واټ، يعني د چلوونکي لپاره همواره او سمه شوې ده او ډبرې، کندوکپر او لوړې ژورې نه لري. په عربستان کې د واټ سمولو ماشين ته «عابد» وايي!!

مونږ بايد خپل وجود الله لپاره صاف، سم او هموار کړو او د هغه د فرمانونو په مقابل کې خاضع او تسليم اوسو، ورته سر ټيټ کړو او فرمان وړونکي اوسو. که فرمائي؛ انفاق وکړئ، عفو وکړئ، جهاد وکړئ، او يا مهربان اوسئ، زمونږ وجود ددې فرمانونو جذبوونکی او د الهي امرونو منونکی اوسي. څرنګه چې الله د «يوم الدين» مالک دی، مونږ د خپلو اړتياو غوښتنه يوازې له هغه څخه کوو. خپل ځان ته تلقين کوو چې يوازې د خپل خالق او پنځوونکي په مقابل کې تسليم او تابع يو او نه د بل هيچا. دا د عبادت معنا ده. په خپل ټول ژوند کې يوازې له هغه مرسته اخلو او بل هيچا ته سر نه ټيټوو .

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۰ – استعانت او مرسته هم يوازې له الله ده. منظور ترې د انسانانو تر منځ عادي او معمولي مرستې چې ټولنيز ژوند د هغوی پر بنسټ ولاړ دی نه دي، په هاغو چارو کې چې الله ته ځانګړې دي او هيڅ واسطه او شفيع وجود نه لري، يوازې هغه دی چې سميع او بصير، حيّ او قيّوم، حاضر او ناظر – او مراقب او شاهد دی .

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ ﴿٦﴾

موږ ته سمه (مستقيمه) [لويه] لار [= واټ] [۱۱]، راوښايه. [= موږ په سمه لار بوزه]

صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿٧﴾

[لويه] لار [= واټ] د هغه کســانو چې هغوی ته دې نعمت ورکړی، [۱۳] نه د مغضوب شويو [= ستا تر غضب لاندې شوو] لار او نه د لار ورکو [۱۴]

اهْدِنَا	الصِّرَاطَ	الْمُسْتَقِيمَ	صِرَاطَ	الَّذِينَ
موږ ته لارښوونه وکړه	[لويه] لار، واټ، سترېټ	سمه، نېغه	[لويه] لار، واټ	هغوی چې

أَنْعَمْتَ	عَلَيْهِمْ	غَيْرِ الْمَغْضُوبِ	عَلَيْهِمْ	وَلَا الضَّالِّينَ
تا انعام پرې کړی [نعمت دې ورکړی]	پر هغوی	نه چې پرې غضب شوی	پر هغوی	او نه لار ورکي [ببلاري]

له (٦ – ٧) آيتونو د مفرداتو لنډه تشريح:

۱۱ – صراط لار ده، خو ډېرې کلمې په قرآنکريم کې د لارې معنا لري، طريق، جاده او سبيل، مذهب، مسلک او... صراط رومي کلمه ده چې عربي ژبې ته راغلې ده. «Street» يې لاتين نوم او يوناني معادل يې «ستراتو» دی چې د لرغوني روم د امپراطورۍ په ډېرو پوښل شوو ارتو واټونو ته، لکه په ښارونو کې اوسنيو لوی لارو ته ويل کېده. د صراط په معنا کې جذب او تېرول هم نغښتي دي [چې عربي ريښه يې له سين سره ده]. دا يوه نيغه، سمه او اصلي لار ده چې مونږ خپل لور ته جذبوي، نه يوه کږه وږه او تاوه راتاوه لار چې لاروی سترې او ستومانه کړي.

مونږ هره ورځ په خپلو پنځګونو لمونځونو کې، اوولس ځلې له الله غواړو چې مونږ صراط مستقيم ته هدايت کړي. که يو څوک پوښتنه وکړي: مطلب دې له صراط مستقيم څخه څه دی، څه ځواب لرو؟ آيا نه ښايي پوه شو چې څرنګه لار له هغه غواړو؟! که پوه نه شو ، زموږ پر ژوند څه اغيز اچوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د قيامت په ورځ کې الله تعالی له خپلو بندګانو پوښتنه کوي : ای د آدم بچيانو، مګر تاسو سره مې عهد نه وو تړلی چې شيطان ته رام او تسليم مه اوسئ، «أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَنْ لَا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ»، بلکې يوازې زما عبادت وکړئ [زړه مو د حق منلو لپاره هموار وي] چې صراط مستقيم همدغه دی، «وَأَنِ اعْبُدُونِي هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ».

۱۲ – هدايت لار «ښوونه» نه ده، [په] لار «بوتلنه» ده، «ايصال بالمقصود» دی يعنې پړاو او موخې ته رسول دي. يو څوک که له تاسې يو ادرس يا پته وغواړي؛ که تاسې ورته د لارې نښې ور په ګوته کړئ او لاره ورته وښاياست، لارښوونه مو ورته کړې ده، خو که تاسو مخکې شئ او هغه مقصد او پړاو ته ورسوئ، هدايت مو ورته کړی دی. په هدايت کې په لارې پوهېدل کفايت نه کوي، له هادي څخه تبعيّت او په سمه لاره سم تګ ته ضرورت دی، له همدې امله قرآنکريم يوازې د متّقينو، مؤمنينو، محسنينو او مسلمينو [حقيقت ته تسليم شوو] لپاره هدايت دی، د دې صفتونو له عمل سره کولی شو، هادي [قرآن او ستّت] پسې د مقصد (موخې) پر لور لاړ شو. ديني پوهه له دې صفتونو پرته هيڅوک مقصد او موخې ته نه رسوي.

د بقره سورت په پيل کې راغلي دي: «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ» داسې نه وايي چې «هدی للعلماء، للفقهاء ...». که د هدايت معنا لارښوونه وای، دغه کتاب کېدی شو د هغه چا لپاره، چې هغه وپيژني او ويې لولي او د هغه حافظ يا مفسر وي هدايت وای، خو وايي چې دا کتاب د متّقينو لپاره هدايت دی. تقوا هماغه د نفس د کنټرول اراده او د ژوندانه د مسير او لارليک په خطرونو کې د بريک او تمبېدني او کنټرول درلودل دي؛ د زړه د غوښتنو خطر او هوی او هوس او اخلاقي رذالتونه چې د حق د مسير او لارليک لارشوکي دي.

له اسلام تر مخه، «هادي» هاغه چا ته ويل کېده چې کاروان به يې له سوځنده صحراګانو او ښوره ناکو دښتو څخه، د شپې پر مهال، د هاغې پيژندنې له مخې چې د ستورو له موقعيت او جغرافياوي لورو څخه يې درلود موخې او پړاو ته رساوه. په هغه مهال کې د عربستان د سختې تودوخې له امله، مسافرانو به د شپې د ستورو د نور په رڼا کې سفر کاوه، نو کارپوه او هادي يا «د لارې بلد» ته يې اړتيا درلوده. پيغمبران هم هغه هاديان ول چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حقیقتونـو او معنویـاتو د آسـمان لـه لارو سره آشـنا ول چـې وګـړي یـې د سـعادت او نجـات (او ژغـورنې) پـر لـور د ژوندانـه لـه سرابونـو څخـه د مقصـد او مـوخې پـه لـور رهـبري کـول. کیـدی شي یـو څـوک د نـړۍ ډیـر غـوره قـرآن پېژندونکی وي، خو لا تر اوسه هدایت شوی نه اوسي.

وایي چې؛ ګوډ تیمور بـه ویـل چـې حـافظ خـو کـوم هنر نـه دی کـړی! مـا خـو قـرآن د پـای لـه خـوا هـم حفـظ کـړی!! لـه دې سره سره یـې د نـړۍ تـر ټولـو ستر خونـد او لـذت، او تـر ټولـو غـوره ننـداره یـې د مخـالفینو د غـاړې غوڅولـو پـه وخـت کـې د وینـو فـوران ګڼـه!! پـه لښکر کـې بـه یـې تـل ګرځنـده محـراب ورسره وو چې شلو کسانو به لیږداوه او هـر ښـار تـه بـه چـې پـه زور ننـوت، ړومبـی بـه یـې د ښـار لـه علـماو سره مباحثـه کولـه! خـو هـنر او نـامتووالی یـې دخلکـو پـه عـام قتـل کې وو. آیا کولی شو دا ډول یو حافظ هدایت موندی وګڼو؟

په دې سـورة کې د «ما» ځای ز شته، ټول یې «موږ» دی. زموږ د ټولو سرلیک او تقدیر یو تر بله اړیکه لري. ټول په اصــطلاح په یوه کښــتۍ کې ســپاره یو. د حمد په سورت کې موږ دعا کوو: «اِهـــدِنَا» موږ ته هدایت وکړه، نه اِهْدِنی، یواځې ماته. بلکې زموږ لاســونه ونیســه او موږ ته توفیق راکړه تر څو وکولی شــو ســتا په هدایت او لاس نیوي، صراط المستقیم «سمې لارې» ته برابر او سم شو.

۱۳ – آیا په سمه توګه پوهیږو چې صراط المستقیم څه شیز دی؟ کېدای شي پوه نه شو چې صراط المستقیم څه شیز دی. هغه موږ پوهوي چې صراط المستقیم د هغه چا لار ده چې هغوی ته یې نعمت ورکړی، لورینه یې پرې کړې ده، موخه یې کوم کسان او کوم نعمت دی؟ د قرآنکریم په دوو نورو آیتونو کې، هغه کسان چې الله تعالی هغوی ته ځانګړی نعمت ورکړی معرفي کړي دي:

الـف – نسـاء ٦٩: « فَأُولَئِـكَ مَـعَ الَّـذِينَ أَنْعَـمَ اللَّـهُ عَلَـيْهِمْ .....» اللـه تعـالی دوی تـه نعمـت ورکـړی دی: «مِـنَ النَّبِيِّـينَ»، پیغمـبران، «وَالصِّـدِّيقِينَ» د پیغمبرانـو تصـدیق کـوونکي، د بیلګـې پـه توګـه: د حضـرت موسی یـاران، د حضـرت عیسـی حواریـون، د اسـلام د پیغمـبر(ص) اصـحاب او پـه وروسـې نسـلونو کـې د هغـوی تـابعین. «وَالشُّهَدَاءِ» [د لیـد او م شاهدې وړ بیلګـې، اُسـوې او مثالونـه] هغـه کسـان چـې د حـق پـه لار کـې د ځـان او مـال پـه فـدا کولـو د نـورو لپـاره نمونـه او بیلګـه

(c) ketabton.com: The Digital Library

شـوي دي. «وَالصَّـالِحِينَ» اصـلاح گـران، د ډول ډول مفاسـدو پـه مقابـل کـې مبـارزين. «وَحَسُـنَ أُولَئِـكَ رَفِيقًـا» هغـوی څـه ښـه ملگـري او دوسـتان دي!! هغـه څوک چې پـه لمانځـه کـې وايـي مـونږ د هغـو کسـانو پـه لار چـې نعمـت دې ورکـړی هدايت کړه، دا راز وگړي په نظر کې راوړي .

ب – مريم ۵۸ : «أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا ...»

دوی هغه کسـان دي چې الله هغوی ته نعمت ورکړی دی: پيغمبرانو ته د آدم له ذُريّه (ټبر) څخه، له هغو کسـانو څخه چې د نوح کښتـۍ ته مو سپاره کړل، د ابراهيم او يعقوب له ټبر څخه او له ټولو هغو کســانو څخه چې هدايت مو ورته کړی دی او هغوی مو غوره کړل ...

۱۴ – مفسرين وايي «مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» يهودو ته اطلاق کيږي. څرنگه چې په قرآنکريم کې لس ځلې تکرار شوي دي چې بني اسرائيل د نافرمانۍ، سرغړونې او دنيا پالنې له لامله د الله تعالی په غضب کې شامل شول. او «ضَّالِّينَ» هغه مسيحيان گڼي چې له شرک سره په تثليث کې بې لارې شوي دي. له دې سره سره دا مصاديق ددې ممانعت نه کوي چې پر موږ تعميم نه شي په قرآنکريم کې نور گناهونه لکه : شرک، ضلالت، نفاق، کفر او ... د مغضوب کېدلو له موردونو شمېرل شوي دي .

غضـب همااغه خ شم، غوسـه او خروشـېدل دي چې د نورو د ناوړه کړنو په پايله کې له انســانه څرگندېږي، خو له ۲۴ موردو څخه چې د غضـــب کلمه په قرآنکريم کې راغلې ده ، يوازې ۵ مورده يې په بشري غضب پورې اړه لري او نور ۱۹ مورده ټول يې له الهي غضـب څخه نوم وړل شـوی دی، [چې د شـمېر له مخې د دوزخ د خازنانو له شـمېر سره برابر دی ـ مدثر ۳۰ ـ عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَـرَ]، د انسان غضب د نورو له کړنو څخه پر اغېزمنۍ دلالت کوي، په داسـې حال کې چې د پالونکي رب ذات د بندگانو له اغېزمنۍ څخه پاک، سـپېڅلی، بېل او لېرې دی. ويل کيږي د الله له غضــب څخه مراد د هغه فعلي صفت او هغه پايله ده چې په خپل کيفري نظام کې يې د ظلم، ځور او ستم لپاره ټاکلې دي [لکه په زهرو کې د وژلو او په اور کې د سوځولو د اغيز په څېر].

وگړي هغه مهال غوسه کيږي او خ شم کوي او غبرگون څرگندوي چې د خپل رضايت پر خلاف کوم چلن ووينې، کوم قوانين چې الله تعالی په نړۍ کې او د انسانانو

(c) ketabton.com: The Digital Library

په عالم کې تاکلې دي دا ډول غبرګون څرګندوي: «...وَلَا تَطْغَوْا فِيهِ فَيَحِلَّ عَلَيْكُمْ غَضَبِي وَمَنْ يَحْلِلْ عَلَيْهِ غَضَبِي فَقَدْ هَوَى» [طه۸۱(۸۱:۲۰)] – «...طغيان مه کوی [له بريده مه تيرېږئ] چې زما خشم به پر تاسو روا شي او پر هر چا چې زما خشم روا شي [د هلاکت کندې ته] غورځېدلی دی».

لنډه دا چې وايو: ای الله، زه د هاغو کسانو لاره چې ستا له نعمتونو برخمن شوي دي غواړم، هماغه د تاريخ ځانګړي انسانان، له پيغمبرانو او د اولياء حق څخه تر د انساني ټولنو د بېلګو او تر ټولو اوچتو ځانګړو وګړو. نه د هغه چا لاره چې ناسم دي او بې لارې شوي دي او ستا خشم، غضب او غوسه يې پارولې ده او لار ورکي شوي دي.

د حمد (فاتحةالکتاب) سورة تشريح

لکه څرنګه چې تاسو ته څرګنده ده، قرآنکريم له اوږدو سورتونو سره پيل کيږي؛ بقره، آل عمران، نساء، مائده، انعام، انفال، توبه او... هر څومره چې د قرآنکريم پای ته ورنژدې کيږو، په تدريج د کتاب پای ته په نږدې کېدو سره، د آيتونو او سورتونو منځنی اوږدوالی مخ په لنډېدو شي؛ لکه د ناس، فلق، اخلاص او... سورتونه چې ځينې يې له دوو درې کرښو زيات نه دي.

دا کابو عمومي قاعده د «حمد» سورة په توسه چې د قرآن په پيل کې ځای لري، په ځانګړې او څرګنده توګه له منځه ځي.

او د حمد سورت له دې نظره بشپړ ځانګړی وضعيت لري؛ دې سورة له خپل کوچني حجم سره، چې د بقره سورة کابو دوه سوه يمه برخه ده، د هغه تر مخه يې ځای نيولی دی او دغه تقريبي نظم يې لـه منځه وړی دی! د دې سورة توپير له نورو سورتونو سره څه دی؟ دا سورة چې ظاهراً داسې برېښي چې ځای يې بايد د لنډو سورتونو په منځ کې د قرآن په پای کې وي، خو له بقره سورة مخکې يې، چې له دوه سوه چنده زيات حجم ترې لري، ځای نيولی او د «فاتحة الکتاب» په عنوان د هدايت د کتاب افتتاح کوونکی ګرځېدلی دی. داسې ځای او موقعيت نيول په جوته توګه بې له لامله او پرته له حکمته نه دی او ځای لري چې په امتياز او ځانګړتيا کې يې اندنه وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې سورة د شأن او د هغه د آیتونو د جامع او کامل والي په اړه، او کوم ایجاز او اختصار چې په کلیمو کې یې کارول شوی دی، ویل شوې دي چې د حمد سورة د قرآن فهرست او هغه د اصولو او معناګانو مجموعه ده او هیڅ نمونځ له «حمد» پرته کامل او بشپړ نه دی [لا صلوة الا بفاتحة الکتاب]. بنایي د همدغه کوټلي حالت او جامعیت له امله وي چې خدای تعالی، حضرت رسول اکرم(ص) ته ددې سورة ورکړه له ټول قرآنه په خپلواکه او ځانګړې توګه یادونه کړې ده: «لَقَدْ آتَيْنَاكَ سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْآنَ الْعَظِيمَ.» [حجر۸۷(۱۵:۸۷)]. او په تحقیق تاته مو «سبع مثاني» [= دحمد سورة له اوو پخپلو کې اړوندو آیتونو سره] او قرآن عظیم درکړ. یعنې موږ تاته عطف کېدونکي اوه آیتونه او قرآن عظیم درکړ.

هر یو کتاب یو لړلیک لري، قرآنکریم هم یو لړلیک لري چې حمد، یا «فاتحة الکتاب» یعنې د کتاب پیلوونکی نومول شــوی دی اللّه تعالی دغې ســورة ته ځانګړی شــأن قائل شــوی دی او پیغمبر (ص) ته یې فرمائیلي دي موږ تاته «سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي» (اوه آیتونـه پخپلو کې اړوند او یو بل ته پیلیز) او قرآنکریم درکړ، یعنې اوه آیتونه چې په بشــپړه توګه یو تر بله اړیکه لري او هر آیت یې له ورپســي او ورســره نښتي آیت لــپاره پیلیزه ده. ویــلی شــو چې د حمد سورت لـــه دې سره سره چې د قرآنکریم برخه ده، د یو غمي په څیر په نــورو کې لــواړ دی چې په عین وخــت کې خــپلواکي هم لــري! ډیریــو له مفســـرینو د حدیثونو او روایتونو په استناد «سَبْعًا مِّنَ الْمَثَانِي» د حمد سورة د هغه د آیتونو د اوه ګونیتوب لـه لامله، ګڼلی دی. او ویلي یې دي چې مطلب ترې د حمد د سورة اووه آیتونه دي.

قرآنکریم لکه د شګو د ډیرۍ په څېر انبار شوی نه دی چې اجزاء او برخې یې یو له بله بیلې او جلا یو د بل تر څنګه ایښوول شوې او یا یو د بل پر سر پرتې وي، بلکه یو تر بله نښتې اړونده ټولیزه ټولګه ده لکه د انسان د بدن په څیر چې ټولې برخې یې یو تر بله اړوند کار کوي او یو له بل سره هم

(c) ketabton.com: The Digital Library

غړي دي او اړيکې لري. د حضرت علي په تعبير: «ان القرآن يفسر بعضه بعضا» د قرآن يوه برخه يې بله برخه تفسيروي. په دې ترتيب د قرآنکريم د تفسير لپاره غوره لار، پخپله له قرآنکريم څخه ګټه اخېستل دي، ددې کتاب د برخو يو تر بله اړوندوالی او پرله پسې توب پخپله په قرآنکريم کې هم څرګند شوی دی:

«اللهُ نَزَّلَ أَحْسَنَ الْحَدِيثِ كِتَابًا مُتَشَابِهًا مَثَانِيَ...» [زمر۲۳(۳۹:۲۳)].

«الله [هغه ذات دی] چې ډېره غوره [او نېکه] نوې خبره يې نازل کړه؛ داسې همګون او همغږی کتاب ...».

خدای تعالی تر ټولو ښکلی حديث [نوی پيغام] نازل کړ. چې اجزاء يې يو تر بله ورته او يو پر بل عطف کېدونکي دي. د قرآن ټول آيتونه «مثاني» دي، خو د حمد د سورة پر مثاني والي له ټينګاره بريښي چې له عامې قاعدې خاص حکم او يو له بل سره ددې سورة د اجزائو د پيوند پر مُبيّن والي او څرګندتيا ټينګار وي. په داسې ډول چې هر آية د وروسته آية لپاره پيليزه او د بنسټ ډېره ده، چې له الهي معارفه يې بشپړ ترکيب نندارې ته ايښی دی. د حمد سورة آيتونه [په ځانګړې توګه او د نورو سورتونو آيتونه په عمومي توګه] لکه د يو کتاب د مختلفو فصلونو په څېر، هر فصل د وروسته فصل مقدمه او پيليزه ده او د استقلال او وجودي کمال سره، ځای پر ځای کول يا د موقعيت بدلول يې د سورة کلي مفهوم ګډوډوي.

مثاني د مثنيه جمع او مفعول اسم د «ثَنَىَ» له ريښې دی. دا کليمه په اصل کې د عطف په معنا ده. د دوو (۲) عدد ته له دې کبله (ثاني) يا اثنان، وايي چې د يو(۱) پر عدد عطف دی او له هغه سره جمع کېږي. له صفر(.) سره څه څيز نه زياتېږي، خو د شمېرنې لپاره يو بنسټ او د زياتوالي لپاره يوه مقدمه او پليزه ده. مدح او ستاينې ته هم له دې لامله چې نېک صفتونه يو بل ته، د صفتونو څښتن ته، عطف کوي ثنا وايي. دا کليمه په قرآن کې هم د جهت او لور د تغير ورکولو او له يو لورې بل لور ته د حرکت او ګردش په مفهوم کارول شوې ده لکه: «أَلَا إِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ ...» [هود۵(۱۱:۵)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

«آګاه اوسئ چې هغوی [= مشرکان] خپلې سينې تاووي چې خپل ځان له هغه [= رسول] پټ کړي!...»

«ثَانِيَ عِطْفِهِ لِيُضِلَّ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ...» [حج۹(۲۲:۹)] « [له کبر سره د حقيقتونو له منلو] خپل مخ اړوي چې خلک د خدای له لارې بېلارې کړي ....»

چې همدا يو پر بل «انعطاف» او پر بلې بڼې دلالت خرګندوي.

د حمد سورة آيتونه له ايجاز او لنډيز سره سره، د انسان ذهن ته په آفاق او انفس کې داسې ګردش ورکوي چې هيڅ متن د دا ډول تحرک او هڅونې او دننني انقلاب او اووښتون ځواک نلري.

ومو ويل چې دا سورة اووه آيتونه لري، د اووه عدد په قرآنکريم کې ځانګړې معنا لري؛ د قرآن په فرهنګ کې د «اووه» عدد په سمبوليکه بڼه پر کثرت او ډېربښت دلالت کوي. د بېلګې په توګه: اووه ګوني آسمانونه، د الله په لاره کې د انفاق تشبيه د غنمو له داني سره چې اووه وږې زرغونوي او هر وږی يي سل دانې لري چې ټول اووه سوه دانې ورکوي، د انفاق د آثارو د تکثير په تمثيل کې د غنمو اووه وږي [بقره۲٦۱(۲:۲٦۱)]، د قحطۍ اوه کلونه، اووه ډنګرې غواګانې او اووه څوربې غواوې، د غنمو اووه زرغون وږي او اووه وچ وږي «د حضرت يوسف په داستان کې»، [يوسف۴۳(۱۲:۴۳)]، د عذاب اووه شپې د عاد قوم لپاره [حاقه۷(٦۹:۷)]، د حج د حرمت د ماتولو کفاره له اووه تنبيهي روژو سره، يعنې اووه ورځې روژه نيول [په وطن کې] د هغه چا لپاره چې په حج کې د قربانۍ وسه او استطاعت نلري، د جهنم د اووه دړو درلودل [حجر۴۴(۱۵:۴۴)]، د کهف د اصحابو اووه تنه والی [کهف۲۲(۱۸:۲۲)]، د پالونکي خښتن د نومونو ليکلو لپاره د تمثيل په توګه اووه دريابونه رنګ [لقمان۲۷(۳۱:۲۷)]. او ....

د حمد سورة د قرآنکريم لنډيز او لړليک دی او د قرآنکريم ټول بنسټيز مطلبونه په ټوليزه توګه په دې سورة کې راغلي دي. چې عبارت دي د الله تعالی له حمد، الوهيت [الله]، ربوبيت [رَبِّ الْعَالَمِينَ]، د خدای رحمانيت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحيميت. همدا راز د يوم الدين مالکيت [د قرآنکريم کابو څلورمه برخه د آخرت په اړه ده او په دې سورة کې يي عنوان د «يوم الدين» په توګه راغلی دی].

په دې سورة کې درې مهم قرآني اصول بيان شوي دي؛ تر ټولو مهم قرآني سرليکونه د توحيد، آخرت او نبوت په درې ګوټې کې خلاصه کيږي چې د دين اصل او بنسټ دی؛ په ټولو کې لومبی يې خالصه خدای پيژندنه ځای لري. لړ او ډير ټول وګړي يو خالق مني، خو دغه اعتقاد تر ډېره بريده په شرک ککړ دی. دويم آخرت دی؛ په دې اعتقاد درلودل چې له دې دنيا وروسته قيامت په مخکې دی او موږ د الله لور ته بېرته ستنېږو. دريمه دا چې الله تعالی زموږ د بهتر ژوندانه لپاره لارښووني کړې دي چې هدايت يا نبوّت نوميږي. هر درې واړه موضوع ګاڼي په دې لنډ سورة کې په اجمال او اختصار ذکر شوي دي. او ښايي همدا لامل وي چې «ابن عباس» نامتو اسلامي مفسر وايي: «إِنَّ لِكُلِّ شَيْءٍ أَساساً ... وَ أَساسُ الْقُرْآنِ الفاتِحَةُ». [هر څيز يو اساس او بنسټ لري ... او د قرآن اساس او بنسټ د حمد سورة دی].

په دې ســورة کې له «عبادت» څخه چې د قرآنکريم له بنســټيزو او کليدي کليمو څخه ګڼل کيږي يادونه شــوي ده [إِيَّاكَ نَعْبُدُ]، او همدا راز د الله تعالی څخه د مرستې اخيستنه[و إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ] او په پای کې سمې لارې ته «هدايت» [صِّرَاطَ المُســتَقِّيمَ]، د هاغو کســانو لار چې د الهي نعمتونو او لورينو څخه برخمن شوي دي [أَنعَمتَ عَلَيهِّمْ]، لکه پيغمبران، صدقين، شهداء او صــالحين [چې په نورو ســورتونو کې د دوی په اړه په تفصيــلي ډول څرګندوني شوي دي او دلته په يوه کليمه کې بيان شوي دي].

همدا راز هغه کسان چې کږوالي ته کښل شوي دي او د الله تعالی د غضب وړ ګرځيدلي دي يا لــه سمې لارې ليرې شوي دي [الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ] چې د دوو مخکينيو امتونو تاريخي تجربو ته اشاره ده. د اسلام د مکرم پيغمبر(ص) له قوله نقل شوی دی چې فرمائيلي يي دي: «لا صلاة الی بفاتحه الکتاب» [هيڅ داسې نمونځ نشته چې پکې حمد و نه ويل شي].

(c) ketabton.com: The Digital Library

په نمانځه کې د حمد سورة تر لوستلو وروسته بل سورة پخپله خوښه ټاکلی شو، خو حمد ثابت دی. هر مسلمان په خپلو ورځينيو لمونځونو کې لږ تر لږه ۱۷ځلې دا سورة وايي. او په ورځينيو نمونځونو کې دا سورة له يو بل سورة سره جوخت لږ تر لږه (۱۰) ځلې وايي، د (۱۰) عدد د قرآن په فرهنگ کې تمام او بشپړ عدد دی او علامتي معنا لري. ښه به دا وي چې ددې سورة ژورې معنا ته ور پاملرنه ولرو.

شمېريزې کتنې:

په دې سورة کې په زړه پورې فني او شمېريزې اړيکې شتون لري، چې د ډيرې پاملرنې وړ دي. د «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جمله يوازې له دې سورة سره نازله شوې ده او ددې سورة د آيتونو په ګڼه کې لومړنی آيت شمېرل کيږي، د قرآنکريم د نورو سورتونو په پيل کې هم «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» ليکل شوی خو ځانګړی آيت نه دی ګڼل شوی.

پوهيږو چې د «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جمله ۱۹ حرفونه لري [ب س م ا ل ل ه ا ل ر ح م ن ا ل ر ح ی م]، او د دې آيت د څلورو کلمو تکرار هم په قرآنکريم کې د ۱۹ عدد مضرب دی. [چې ۱۹ د قرآن شمېريز بنسټ ګڼل شوی دی]

د «رحمٰن» نوم په قرآن کې، له «٦» موردونو پرته چې د رحيم له نوم سره ترکيب شوی [رحمن الرحيم]، په پاتې «۵۱» موردونو کې په يوازې او جلا بڼه کارول شوی دی. په داسې حال کې چې د «رحيم» نوم له دريو خاصو موردونو پرته چې انسان پورې اړه لري لکه: «...إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» [نساء۲۹(۴:۲۹)] – «... إِنَّهُ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا» [اسراء٦٦(۱۷:٦٦)] – «...كَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا» [احزاب۴۳(۳۳:۴۳)]. په «۱۱۱» نورو موردونو کې، د رحمن د نوم پر عکس، له نورو نومونو سره په لاندينې ترتيب ترکيب شوی دی چې د «رحمن» د نوم عموميت او ټوليز اشراف او د «رحيم» د نوم انحصار او اختصاص د انسان د نوع يا مؤمنينو په نسبت څرګندوي:

(c) ketabton.com: The Digital Library

غفور رحيم	٦٣ ځلې	(يا غفوراً رحيماً)	رحمن الرحيم	٦ ځلې	
تواب الرحيم	١٣ «	(يا تواباً رحيماً)	رب رحيم	١ ځل	
عزيز الرحيم	١٣ «		بَرُّ الرَّحِيم	١ «	
رؤف رحيم	١٣ «		رحيم ودود	١ «	

دا سورة له اووه آيتونو تشکيل شوې دی چې لومړی يې «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ»، يعنې هغه جمله چې د نورو سورتونو په پيل کې ځای لري، خو له دې توپير سره چې يوازې د حمد په سورة کې دا عنوان يو «آيت» ګڼل شوی او په نورو سورتونو کې له ګڼې پرته دی. ګواکې لـه مختلفو آيتونو وروسته چې په جلا جلا بڼه د بعثت په لومړنيو کلونو کې پر پيغمبر نازل شوي ول، له «رحمن او رحيم» صفتونو سره د خدای تعالی معرفي کېدل د لومړي ځل لپاره د حمد په سورة کې چې د يوې ټوټې او خپلواکې ټولګې په بڼه د بعثت په دريم کال کې په مکه کې نازل شوی دی، سر ته رسېدلی دی.

له دې فرضيې سره چې د نورو سورتونو «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» د حمد د سورة د لومړي آية تکرار دی. په دې آية کې خدای تعالی له دوو نومونو «رحمٰن او رحيم» سره معرفي شوی دی چې په واقعيت کې د هغه پر «رحمت» له دوو ګوټونو کتنه ده. مفسرينو د «رحمٰن» نوم د خدای تعالی عام او نړۍ شمول رحمت ته اشاره ګڼلې ده، او د «رحيم» نوم يې د هغه خاص رحمت ته اشاره ګڼلې ده، چې مؤمنينو ته ځانګړی دی. د رحمٰن نوم ٥٧ ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی. خو د رحيم نوم د هغه دوه چنده دی چې د قرآن د سورتونو له شمېر سره برابر دی، يعنې «١١۴» ځلې - [البته د رحيم نوم «١١٥» ځلې په قرآن کې تکرار شوی دی. خو «١١۴» مورده يې خدای تعالی ته اشاره لري او استثناءً د توبه سورة په پاياني آية کې دا نوم پيغمبر اکرم(ص) ته اطلاق شوی دی...بالمؤمنين رؤف رحيم].

د مصــــري پوهاند، د آريزونا پوهنتون د کمپيوټر د استاد، پروفيسور رشاد خليفه، د شمېريزو محاسبو پر بنياد، د «بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جملې

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اجزاؤ تر منځ د رياضي دقيقي اړيکې شتون لري، په داسې ډول چې نه يوازې ددې عبارت د تشکيلوونکو تورو مجموعه د «۱۹» عدد مضرب دی، بلکې ددې جملې تشکيلوونکې يوه يوه کليمه چې په قرآن کې کارول شوې ده د «۱۹» عدد مضرب دی.

اسم	۱۹	ځلې	۱۹ x۱
اللّه	۲٦۹۸	ځلې	۱۹ x ۱۴۲
رحمن	۵۷	»	۱۹ x ۳
رحيم	۱۱۴	»	۱۹ x ٦

اسم ۱۹ ځلې، «اللّه» ۱۹ x۱۴۲ = ۲٦۹۸ ځلې، «رحمن» ۳ x ۱۹ = ۵۷ ځلې او «رحيم» ٦ x ۱۹ = ۱۱۴ ځلې!!

په زړه پورې ده چې د پورتنيو مضربونو مجموعه هم پخپله د ۱۹ عدد مضرب دی: ۱+۱۴۲+۳ +٦=۱۵۲=۸x۱۹

د الله د نوم شمير په ټول قرآن کې «۲٦۹۷» عدده دی که هغه د حمد د سورة له « بسم الله » سره چې يوازې يو ځل نازل شوی او يوازې په همدغه سورة کې يو آيت شمېرل شوی دی، جمع کړو، د «۲٦۹۸» رقم چې د«۱۹» عدد مضرب دی لاس ته راځي ۱۹ x ۱۴۲ = ۲٦۹۸.

ډېره د پام وړ ده چې که د «اله» (معبود) نوم هم په قرآنکريم کې وشمېرو (په نکره بڼه يا له ډول ډول ضميرونو سره). بيا هم د ۱۹ عدد مضرب لاس ته راځي: (۸ x ۱۹ = ۱۵۲) د «رحيم» نوم ۹۵ ځله (۵ x ۱۹) په قرآنکريم کې راغلی دی او هغه د ۲۰ ځلو سره چې دا نوم د نکره په بڼه (رحيما) راغلی دی جمع کړو، ۱۱۵عدد لاس ته راځي په دغو ټولو موردونو کې، د «رحيم» نوم الله تعالی ته نسبت ورکړل شوی دی، پرته له يو ځايه چې د توبه سورت ۱۲۸ آية دی چې دا نوم د اسلام د مکرم رسول(ص) په وصف کې راغلی دی، که يوازې هغه موردونه چې د الله په وصف کې دي په شمېر کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ومنو، د دې موردونو جمع به د ۱۹ عدد مضرب شي چې د قرآنکريم د سورتونو د شمير سره هم برابر دی: ۶ x ۱۹ = ۱۱۴.

دلته بايد دا هم اضافه کړو چې ددې سورة له اووه آيتونو څخه ۴ آيتونه هم دقيقاً له ۱۹ تورو څخه تشکيل شوي او د سورة د کليمو شمېر ۲۹ او د تورو شمېر يې دقيقاً د ۹ عدد ضريب دی [۹x۱۶=۱۴۴].

[۱-۲-۵-۶] آيتونه په لاندې ډول:	کليمې	توري
آية (۱) - بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	۴ کليمې	۱۹ توري
آية (۲) - الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ	۴ «	۱۹ «
آية (۳) - الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ	۲ «	۱۲ «
آية (۴) - مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ	۳ «	۱۲ «
آية (۵) - إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ	۴ «	۱۹ «
آية (۶) - اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ	۳ «	۱۹ «
آية (۷) - صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ	۴ «	۱۹ «
غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ	۵ «	۲۵ «
	۲۹ کليمې	۱۴۴ توري (۹ x ۱۶)

قرآن کريم هم ۶ x ۱۹ = ۱۱۴ سورتونه لري. چې، هم «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» ۱۹ توري لري او هم يې د هرې يوې کليمې تکرار په قرآنکريم کې، او هم د قرآنکريم د سورتونو شمير د ۱۹ مضرب دی!! دغه شمېرېزې اړيکې څو لسيزې مخکې مصري څېړونکي «رشاد خليفه» کشف کړې، خو دې سورة ته په پاملرنه کې نورې نښې هم څرګندېږي، له هغې ډلې:

د حمد سورة له ۲۹ کلمو څخه جوړ شوی دی. ۲۹ مساوي د ۱۰ (تام عدد جمع ۱۹ دی. ددې سورة د کلمو شمېر هم ۱۶ x ۹ = ۱۴۴ توري دي! داسې ښکاري چې د ۹ او ۱۹ او ۲۹ عددونه د دې سورة کودونه وي (والله اعلم)

(c) ketabton.com: The Digital Library

یعنې ۹، ۱۰ ،۹، ۱۰ + ۱۰ + ۹، د ۱۰ عدد په سمبولیکه توګه د بشپړ (تمام) عدد ښکارندوی دی [وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ - اعراف ۱۴۲ او قصص ۲۷].

په دې ترتیب معلومیږي چې: ۹، ۱۹، ۲۹ عددونه په دې سورة کې د عددي او شمیرنې له نظره د پاملرنې وړ رمز دی.

له پورتنیو نښو پرته، لکه څنګه چې له پورتني جدول څخه څرګندیږي د دغه سورت درې نور آیتونه هم د ۱۹ عدد مضـــــــرب دی: «الْحَمْدُ للّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ» او «اهدِنَا الصِّـرَاطَ المُستَقِيمَ».

دغه راز عددي اړیکې ددې سورة د ځینو کلیدي کلیمو په اړه هم شتون لري. لکه د «صراط» او «الحَمْد» کلیمې چې هر یوه یې ۳۸ = ۱۹ x ۲ ځلې په قرآنکریم کې تکرار شوې دي!! همدا راز د «اِهدِنَا الصِّـرَاطَ المُستَقِيمَ» په جمله کې د «هدایت» کلمه له «صراط المستقیم» سره په اړیکه پوره ۱۹ ځلې په قرآنکریم کې راغلې ده!! همدا راز د غضب کلیمه د خدای تعالی سره په اړیکه ۱۹ ځلې په قرآن کریم کې تکرار شوې ده[او ۵ ځلې له انسان سره په اړیکه].

کېدای شي وویل شي چې آیا دا اړیکې زمونږ لپاره څه هدایتي اړخ لري؟! آیا همدا چې روښانه کړي چې د قرآن کلیمې [تشریعي آیتونه] د پیغمبر الفاظ نه دي. بلکې د طبیعت د پدیدو [تکویني آیتونو] په څیر د نظم او حساب او کتاب لرونکي دي. آیا موږ د هغوی په الهي منشأ درلودلو نه ډاډه کوي؟ آیا کله هم د کوم بشر خبرې د داسې منظمو شمیرېزو اړیکو لرونکي دي؟

سربیره پر دې لکه څنګه مخکې مو هم ورته نغوته کړې ددې سورة بل نوم «فاتحة الکتاب»، د (قرآن) د پیلوونکې په معنا دی، او له رسول اکرم(ص) څخه د مختلفو نقل شوو روایتونو څخه په ګټې اخیستو سره ویلی شو چې دا سورة د حضرت رسول(ص) په مهال کې هم په همدې نوم پېژندل کېده؛ نو د قرآنکریم ترتیب په همدې بڼه چې اوس موجود دی د حضرت رسول(ص) په توسه شوی دی او د قرآن د سورتونو ترمنځ اړیکه او نظم هم دا مدعا جوتوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

[د يادونې وړ ده چې د رشاد خليفه د شمېريزو کشفياتو ذکر، له قرآنکريم څخه د هغه د ځېنو ناسمو برداشتونو او غلطو ادعاګانو د تصديق په معنا نه دی. خو انصاف ايجابوي چې که يو څوک يو فضــيلت ولري بايد له پامه ونه غورځول شي، که څه هم له نظرياتو سره يې مخالف اوسو.]

د حمد سورة په توسه د پېژندنې ارکان:

د حمد سورة يې له دې ليده د قرآن فهرست او د اصولو او معناو ټولګه ګڼلې ده چې د ايجاز او اختصار په توګه او له تر ټولو لږو کليموسره، د شناخت او پېژندنې درې ګونې ارکان او بنيادونه، يعنې د توحيد، آخرت او نبوت (هدايت او کتاب) مثلث يې په ډېره ساده توګه انځور کړی، او د هغه پر وړاندې د انسان تکليف، ژمنتيا او تعهد څرګندوي.

لاندينی انځور دا اړيکې څرګندوي چې په راتلونکو مخونو کې به توضيح شي:

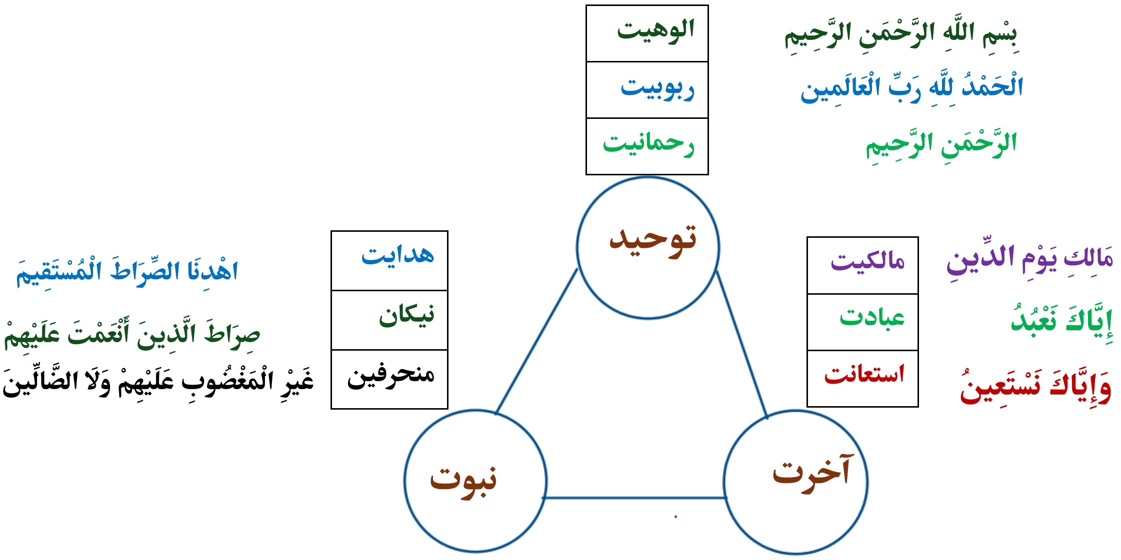

له پورتنيو درې ګونو [اصلي] سرليکونو څخه هر يو کولی شو په ساده ترو او اسانو برخو او څانګو وويشو چې هره برخه يې په قرآن کې د بېلو بېلو فصلونو سرليک دی، او په لاندې ترتيب يې تجزيه کولی شو:

الف ـ توحيد

۱ـ الوهيت: (د خدای پېژندنه او د هغه په نوم د هر کار پيل چې هغه په مخلوق زړه سواندی او مهربان دی) [بِسْمِ اللّهِ الرَّحْمنِ الرَّحِيمِ].

(c) ketabton.com: The Digital Library

۲ ـ ربوبيت: (د خدای پېژندنه، د هغه دستروالي، پالنې، څښتنتوب، مشرتابه، رهبری، سروری او سيادت له اغيزو سره په مختلفو او ډول ډول جهانونو کې د خلقت د سترې دستگاه په چلولو کې، د هغه د ښکلا او کمال په نسبت د شکر او ستاينې له احساس سره) [الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ].

۳ – رحمانيت: (د خدای پېژندنه د هغه د عام او خاص رحمت له نغاړونکو اغېزو سره د هستی په جهان کې او د انسانانو په عالم کې) [الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ].

۱ – بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَٰنِ الرَّحِيمِ ﴿۱﴾

[پيل کوم] په نامه د الله چې رحمان [لوراند] او رحيم [لورين] دی. [پر عامو او خاصو د رحمت خپرونکي خدای په نامه].

«بِسْمِ» په اصل کې «بِـإسم» دی، باء د مجرور اسم، د جر توری دی او دا جار او مجرور بايد يو فعل ته اړه ونيسي او خدای تعالی هغه فعل نه دی ذکر کړی ددې لپاره چې؛ بنده هر يو فعل چې مناسب ګڼي په نيّت کې يې ونيسي، مثلاً قرآن پيل کوي او يا کوم بل کار، مناسب دادی چې «أَتَبرّ کُ» يعنې د خدای په نامه برکت لټوم يا «اَبْتَدِأُ» يعنې ابتدا کوم او په مسافرت کې «أسافر» يعني مسافرت کوم، په نيت کې ونيسي.

او حق تعالی د هر سورة په پيل کې د «بِسْمِ اللَّهِ ... » جمله تکرار کړې ده ځکه هر سورة بېل کنفرانس او خپلواک مطلب دی او په جلا توګه قاعدې او ګلبڼ لري او ورسره دا چې د هر سورة په پيل کې يې دا جمله د سرليک په توګه برېښنده راوړې چې بندګان پوه شي د ټولو سورتونو او آيتونو د نزول سرچينه او منشأ د هغه د رحمانيت او رحمت صفت دی او آيتونه يې د لطف او مهربانۍ لپاره نازل کړي دي. يعنې په جوته توګه څرګندېږي چې د هر کار او عمل ټېکاوتوب او تلپاتېتوب له خدای تعالی سره اړيکې پورې اړوند دی له همدې لامله د لومړنې آية وحی چې پيغمبر^(ص) ته وشوه هغه ته فرمان ورکوي چې د اسلام د تبليغ او بلنې د پيل پر مهال دا مهمه او ستونزمنه دنده

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای تعالی(ج) له نوم سره پیل کړي: «اقْرَأْ بِاسْمِ رَبِّكَ ...» [علق۱(۹٦:۱)].
او وینو چې حضرت نوح(ع) په هاغه سخت او هیښوونکي توپان کې پر کښتۍ د سپرېدو او د سترو څپو پر مخ د حرکت پر مهال چې هره شېبه له ستر خطرونو سره مخامخ وو، موخې ته د رسېدو، او پر ستونزو د بریالیتوب لپاره خپلو ملګرو ته وایي د حرکت پر مهال، او د کښتۍ د تم کېدو په ځای کې «بسم اللّه» وواياست: «وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ اللَّهِ مَجْرَاهَا وَمُرْسَاهَا...» [هود ۴۱ (۱۱:۴۱)].
او په پایله کې هغوی دا له خطره ډک سفر په بریالیتوب سر ته ورساوه له سلامت او برکت سره له کښتۍ پلي شول لکه څنګه چې قرآن وایي: «قِيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلَى أُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ ...» [هود۴۸(۱۱:۴۸)].

او همدا راز «سلیمان»(ع) په هاغه لیک کې چې ملکه «سبأ» ته يې ليکي، پیل يې په «بسم اللّه» کوي: «إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ...» [نمل۳۰(۲۷:۳۰)] دا لیک د سلیمان له لور دی او هغه، د رحمن او رحیم، اللّه په نامه دی.

او بیا هم د همدې اصل له مخې، د قرآن ټول سورتونه له «بسم اللّه» سره پیل کېږي ددې لپاره چې اصلي موخه چې سعادت ته د بشر هدایت او بېول دي چې له پیله تر پایه له ماتې پرته له بریالیتوب سره سر ته ورسېږي.

یوازې د «توبه» سورة چې «بسم اللّه» يې په پیل کې نه لېدل کېږي؛ ځکه چې د «توبه» سورة، د «مکې» له جنایتکارو او تړون ماتوونکو سره د جنګ له اعلان سره پیل شوی، او د جنګ اعلان د خدای تعالی له توصیف «رحمن او رحیم» سره سمون نه خوري.

اسم عبارت له عنوان، علامت (نښې) او لفظ څخه دی چې پر اشخاصو، وګړو، څیزونو او پر مادي او غیر مادي توکو او چارو ایښوول کېږي تر څو ماهیت يې له نورو مشخص او جلا او وپیژندل شي دا د تفاوتونو، توپیرونو او فرقونو د تشخیص او پیژندنې لپاره د هویت ټاکنه ده چې له مغزي فعل او

(c) ketabton.com: The Digital Library

انفعالاتو سره سرته رسیږي. اسم (نوم) اېښوونه کولی شي دوه حالته پیدا کړي: الف؛ بې له منځپانګې [تش]. ب؛ له منځپانګې سره [ډک].

په قرآن کې راغلي دي چې د یحییٰ نوم چې لـه دې تر مخه پر هیچا نه وو اېښوول شوی د خدای تعالی له لورې، پرښتو د هغه پلار زکریا ته بشارت (زیری) ورکړ: «یَا زَکَرِیَّا إِنَّا نُبَشِّـرُکَ بِغُلَامٍ اسْمُهُ یَحْیَی لَمْ نَجْعَلْ لَهُ مِنْ قَبْلُ سَمِیًّا» «[ددې دعا لـــه قبلېدو سره، پرښـتو پرې غږ وکړ] ای زکریا، موږ تاته د یو هلک زیری درکوو، چې نوم یې یحیی دی چې تر هغه مخکې مو څوک له داسې ځانګړتیاو سره نه دی نومولی.» [مریم۷(۱۹:۷)]. یحیی د حَیّ [حیات، ژونـد] له رېښې، د بني اسرائیلو لپاره یې د یحیی په ژوند ښېونکي او بدلون راوړونکي شتون دلالت کاوه او هم هغه وو چې د عیسی مسیح د رسالت لپاره یې ډګر برابر کړ، د مسیح نوم هم پرښتو مریم ته ابلاغ کړی وو؛

«إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِکَةُ یَا مَرْیَمُ إِنَّ اللَّهَ یُبَشِّرُکِ بِکَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِیحُ عِیسَـی ابْنُ مَرْیَمَ...» [آلعمران۴۵(۳:۴۵)]. [دریاد کړه] هغه مهال چې پرښـــتو وویل: ای مریم! خدای تعالی په رښتیني توګه [او نــه خیالي] تاته په یوې کلیمې له خپل لورې زیری درکوي؛ چې نوم یې عیسیٰ مسیح د مریم زوی دی....».

او همدا راز نور نومونه: موسـیٰ [له اوبو نیول شـوی]، عیسـیٰ، مریم، انجیل او ... ټول د واقعي ماهیت معرفي کوونکي دي. او همدا راز «اسـماء الحسنیٰ» [د خدای تعالی نیک نومونـه] چې هر یو د خدای تعالی په یوه صفت دلالت کوي، او په قرآنکریم کې کابو سل نومونه د خدای تعـالی لپاره راغلي دي چې ښېلګې یې په همدې سورة کې کتلی شو: اللّه، رحمٰن، رحیم، مالک یوم الدین. او په دې سـورة کې تر ټولو غوره ته، یا یو له تر ټولو غوره ته چې «رحمت» دی په دوو بڼو «رحمانیّت» او «رحیمیّت» کې اشاره کوي.

خـو د «اللّـه» نـوم د هغـه لـه نـورو نومونـو تـر ټولـو جـامع دی؛ بـل هـیڅ یـو نـوم هـم هاغـه جامعیـت، چـې دا نـوم یـې لـري، نـه لـري. چـون

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغوی د الهي کمالونو يو، يو ځرګندوي خو دا نوم د ټولو کماليه صفتونو د نغاړونکي او يو ځای کوونکي ذات ښکارندوی دی.

نو «اللّه» د خدای تعالی د ذات اسم دی. نور نومونه چې له هغه پېژنو، ټول د هغه ستايننومونه او صفتونه دي. د بېلګې په توګه ويلی شو چې؛ لکه د هر انسان د نومونو په څېر چې انسان په خپله پېژندپاڼه [تذکره] کې يو ځانګړی او مشخص نوم لري خو کېدی شي ستايننومونه يې لکه: شجاعت، مديريت، مهرباني او نور هم وي. د «اللّه» کليمه په اصل کې «اله» ده او همزه يې د ډېر استعمال له لامله حذف شوې ده.

د «اللّه» د لغت د رېښې په اړه څو نظرونه شتون لري. ځېنو ويلي دا کليمه له «اَلَهَ» څخه مشتق شوې او ځېنو نورو ويلي چې له «وَلَهَ» اخېستل شوې ده او «اِلٰه» فِعال د مفعول په معنا دی لکه کتاب د مکتوب په معنا.

که له «اَلَـــهَ» مشتق شوی وي يعنې عَبَدَ، نو اللّه يعنې د نمانځنې او پرستش وړ ذات چې لـــه ټولو اړخونو بشپړ او کامل دی. ځکه هاغه موجود چې پخپله د بـل مخلوق دی او يا د نقص لرونکی دی د نمانځنې او پرستش وړ به نه وي نو همدا چې ويل کېږي [الالٰـــه] يعنې هغه ذات په داسې ډول دی چې بـــايد ونمانځل شي او پرستش يې وکړل شي. او قهراً دا معنا په دې کليمه کې نغښتې ده، چې هغه د ټولو کماليه صفتونو جمع کوونکی او له هر ډول نقص او نيمګړتياو بري، جلا او سپېڅلی دی.

او که له «وَلَهَ» مشتق شوی وي، وَلَـــهَ يعنې هېښتيا، تحير؛ واله يعنې حيران او يا د عاشق او لېوال په معنا دی او له دې سببه يې خدای تعالی ته اللّه ويلي چې د هغه د مقدس ذات پر وړاندې حيران او يا پام لرونکي او عاشقان او هغه ته پناه وړونکي دي.

ډېری خلک «اللّه» د خپل خدای او خالق په عنوان مني او پوهېږي چې يو خدای هغوی خلق کړي او پنځولي دي، خو يوازې تش د خدای په

(c) ketabton.com: The Digital Library

شتون باور لري، پرته لـــه دې چې له هغه سره يې قلبي او د زړه اړيکه ټينګه کړې وي؛ چې قلبي اړيکه په خدای باوری، خدای نمانځنې او عبادت کې تر ټولو مهمه موضوع ده. پوهېږو چې په جهان کې ډېر ستر کهکشانونه شتون لري چې زموږ او هغوی تر منځ هېڅ ډول اړيکه نشته، موږ يوازې د هغوی پر شتون باور لرو، چې له مينې پرته خدای پېژندنه هم د همدې په څېر يو ډول خدای پېژنـــدنه ده چې په همدې حد يعنې تش باور کې خلاصه کېږي. خو د «بِسْــمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» جمله موږ پوهوي هغه چا چې موږ خلق کړي يو، موږ ته رحمت لري، زموږ په نسبت بې تفاوته نه دی، د هغه رحمت د لمر د وړانګو او نور په څېر پر موږ لګېږي.

قرآن د تمثيل پـه مقام کې وايي: «اللَّـهُ نُورُ السَّــمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ...» [نور۳۵(۲۴:۳۵)]. خدای د هســتۍ د جهان نور دی. که نور نـــــه وي ټول څيزونه په تياره او چوپتيا کې دي. که د هغه تودوخه نه وي کوم ژوند او حيات به شتون ونلري، له خدای سره زموږ اړيکه ډېره نژدې او تنګاتنګه ده او هره شيبه د هغه له رحمت سره مخامخ يو.

زموږ لپاره د خدای رحمت دوه ډوله ځلاوې لري؛ «رحمٰن» او «رحيم»؛ رحمان د خدای عام رحمت د ټولو لپاره دی، لکه د لمر د نور د وړانګو په څېر چې د ځمکې پر هر ځای يو شان لګېږي، دا رحمت «يو طرفه» رحمت دی، خو «رحيم» والی يې، د هغه دوه اړخيز رحمت دی؛ لکه د ځمکې هره ټوټه چې د جذب د ډېرتړې وړتيا له کبله، ډېره تودوخه او نور اخلي. د بېلګې په توګه تيره د لمر نور ډېر لږ جذبوي او ډېرتر منعکس کوي، خو اوبه او خاوره او دښته او ځنګل، د نورو په نسبت ډېر نور او تودوخه جذبوي، لمر هم هغوی ته تر نورو ډېره تودوخه او نور ورکوي.

«رحيم» د خدای تعالی خـــاص رحمت دی، د هاغو بندګانو په نسبت چې خپل ځانونه د هغـه د رحمت پر وړاندې وګوماري، پر هغوی ډېر رحمت کوي. لکه د ښوونکي په څېر چې ټولو زده کوونکو ته يو شان درس ورکوي،

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو هاغه شاګردان چې استاد ته ښه غوږ نيسي او ډېرې پوښتنې ترې کوي، هغوی ته ډېرتره پاملرنه لري او د هغوی د ډېرې ودې او کمال لپاره هغوی ته ډېر تمرينونه ورکوي. په قرآن کې ۱۰ ځلې [۱۰هم يو بشپړ عدد دی] تکرار شوي دي چې خدای تعالی ټولو بندګانو ته «رَءُوفٌ رَحِيمٌ» دی، يعنې ټول خلک له خدای تعالی سره هر يو د مستقلې اړيکې او ارتباط ورتيا او استعداد لري او هغه له خپل خلق سره مينه کوي او پر هغوی مهربان دی، خو هغوی له خپل خدای سره کومه اړيکه او ارتباط نه جوړوي.

نو پالونکی ښتن يو عام رحمت لري او يو خاص رحمت. له خپل عام رحمت سره يې ټول موجودات خلق کړي او پنځولي دي چې انسان هم د هغوی له ډلې دی. انسان چې يوازينی مکلّف موجود دی او پخپله د خپل ځان مسئول دی که کومې دندې او وظيفې يې چې پر غاړې ايښوول شوي سر ته ورسوي له الٰهي خاص او ځانګړي رحمت څخه به برخمن شي. نو «رحمٰن» هاغه بې حسابه رحمت ته نغوته ده چې هر ځای ته رسېدلی او د مؤمن او کافر او حتا انسان او ځناور او جماد او نبات او داسې نورو ټولو تر منځ توپير نه کوي خو «رحيم» يو خاص رحمت ته نغوته ده چې مطيع او فرمانبردارو انسانانو ته ځانګړی دی.

دا چې په «بسم اللّه...» کې د الله له ځانګړي او خاص نوم وروسته يې يوازې د رحمانيت او رحيميت په صفتونو تکيه کېږي او دلته په دې حساس دريځ کې د الله نور صفتونو ته نغوته نه ده شوې، ښايي لامل يې دا وي چې د هر کار په پيل کې اړينه ده له داسې صفته د مرستې غوښتنې په لټه کې شو چې د آثارو او اغيزو وړانګې او ځلا يې پر ټول جهان خپرې دي، ټول موجودات يې نغاړلي او هر ځېلی او په ستونزو ککړ يې په بحراني شېبو کې ژغورلی دی.

په دې اړه پخپله په قرآنکريم کې الله تعالی فرمايي: «وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ» [اعراف۱۵٦(۷:۱۵٦)]. «او زما رحمت ټول څيزونه نغاړلي دي». او

(c) ketabton.com: The Digital Library

په بل ځای کې د خدای تعالی د عرش د لېږدوونکو له ژبې لولو: «...رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً...» [غافر۷(۴۰:۷)] «زموږ پالونکی ښتنه تا خپل رحمت پر هر څيز خپور کړی دی». له بل لور وينو د سختو پېښو او خطرناکو دښمنانو د منګولو څخه د خلاصون لپاره پيغمبرانو د خدای رحمت ته پناه وړله: د «موسی»^(ع) قوم د فرعونيانو له منګولو څخه د خلاصون لپاره وايي: «وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ...» [يونس۸٦ (۱۰:۸٦)] «خدايه موږ له خپل رحمت سره وژغوره...». د «هود» او پليونانو په اړه يې په قرآن کې لولو: «فَأَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا...» [اعراف۷۲(۷:۷۲)] «هود او د هغه پليونانو ته مو [د دښمنانو له منګولو څخه] د خپل رحمة په توسه ژغورنه وبښله...».

اصولاً هر مهال چې د کوم حاجت غوښتنه له خدايه کوو د هغه ستاينه له هماغو صفتونو سره کوو چې زموږ له حاجت سره تړاو لري، د بېلګې په توګه حضرت عيسی مسيح^(ع) د «مائده» [مخصوصې غذا] د غوښتلو پر مهال داسې وايي: «قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ ... وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ» [مائده۱۱۴(۵:۱۱۴)] «يا الهي زموږ پالونکی ښتنه له آسمانه موږ ته يوه مائده نازل کړه ... او موږ ته روزي راکړه او ته بهترين روزي ورکوونکی يې». «نوح» د خدای تعالی ستر پيغمبر هم موږ ته را زده کوي، چې له کښتۍ څخه په يوه مناسب ځای کې، دا سې دعا وکړي: «...رَبِّ أَنْزِلْنِي مُنْزَلًا مُبَارَكًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ» [مؤمنون۲۹(۲۳:۲۹)] «پالونکی ښتنه! ما په مبارکه بڼه راکښته کړه چې ته بهترين کښته کوونکی يې». او همدا راز «زکريا» له خدايه د يو زوی د غوښتلو پر مهال چې د هغه ځای ناستی او وارث اوسي خدای تعالی د «خَيْرُ الْوَارِثِين» له صفت سره ستايي او وايي: «... رَبِّ لَا تَذَرْنِي فَرْدًا وَأَنْتَ خَيْرُ الْوَارِثِينَ» [انبياء۸۹(۲۱:۸۹)] «پالونکی ښتنه ما يوازې مه پرېږده چې ته بهترين د وارثانو يې».

پر دې بنا د کارونو د پيل په اړه کله چې غواړو د خدای له نوم سره پيل وکړو بايد د هغه د پراخ رحمت لمن ونيسو هم عام رحمت يې او هم خاص

(c) ketabton.com: The Digital Library

رحمت يې آيا په چارو کې د پرمختګ او پر ستونزو د بريالیتوب لپاره له دې صفتونو څخه مناسبتر کوم صفت شتون لري؟!

په زړه پورې دا چې لکه د جاذبې د ځواک په څېر، عمومي جنبه لري او زړونه يو تر بله نښلوي همدا د رحمت صفت دی، له خالق سره د خلق د پيوند لپاره هم بايد د رحمت له صفته ګټه واخيستل شي.

رښتيني مؤمنان د چارو په پيل کې د «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» له ويلو سره له هر ځايه زړه جلا کوي او په خدای پورې يې تړي، له هغه مرسته او ملتيا غواړي، له هاغه خدايه چې رحمت يې خپور او نغاړونکی دی، او هيڅ موجود له هغه، بې برخې نه دی.

په قرآن کې په ځلونو راغلي دي چې مشرکينو د خدای تعالی رحمانيت نه منه او هر مهال به چې هغوی ته ويل کېدل د رحمان لپاره سجده وکړئ، ويل يې رحمن څه څيز دی؟ «قَالُوا وَ مَا الرَّحْمَنُ» د خپلې زمانې له مشرکينو سره د اسلام د پيغمبر ستونزه د خدای د وجود اثبات نه وو. اصلاً په قرآن کې داسې هيڅ آيت شتون نه لري چې کوم پيغمبر غوښتي وي الله ثابت کړي، اُمتونو اللّه منه، خو په شرک وزمه او په خرافاتو ککړې بنه. له مشرکينو سره د پيغمبرانو ټول بحث د ربوبيّت پر سر وو. له نمرود سره د حضرت ابراهيم خبره او له فرعون سره د حضرت موسی خبره د ربوبيّت او رحمانيّت پر مسئلې وه.

۲ - «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿۲﴾»

حمد [= منه او ستاينه] په ټوليزه توګه يوازې د الله لپاره دی چې ربّ [پالونکی څښتن/ د واک او اختيار خاوند] د جهانونو دی [= نړۍ پال خدای].

په پښتو کې داسې يوه کليمه چې د حمد د ژباړې په توګه وکارول شي، نه لرو. خو دوه داسې کليمې شته چې د حمد معنا ته نژدې دي او هم په پښتو کې معادل لري چې د حمد د ژباړې لپاره د هغوی له معادله کار اخيستل کېدی شي. يوه «مدح» ده چې ژباړه يې «ستاينه» ده او بل «شکر» چې په «منته» ژباړل کېږي. خو هيڅ يوه کليمه په يوازې توګه د حمد د معنا رسوونکې نه ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «مدح» کليمه «حمد» ته نژدې ده او حتا ځينې داسې انګيرې او قوي احتمال ورکوي چې لـه يوې کليمې دوه ډوله تلفظونه وي، لکه څنګه چې په عربي ژبه کې داسې بېلګې ډېرې لرو لکه «خلص» او «لخص» – «ايس» او «يئس» چې د هر دواړو توري يو دي خو ځايونه يې بدل شوي دي.

«مدح» د ستاينې په معنا دی. ستاينه له ځانګړو انساني احساسونو څخه ده؛ يعنې انسان تر دې بريده د احساس او ادراک لرونکی دی چې کله د کمال او جلال، ښکلا او ارزښت سره مخامخ شي، دا احساس د غبرګون په بڼه په هغه کې پيدا کېږي او هغه ستايي. دا احساس په ځناورو کې نشته. ځناور نه هغه کمال او جلال درک کولی شي او نه دا قدرت لري چې دا صفتونه وستايي.

البته کله، کله د ستاينې عمل په انسان کې د پستۍ او ټيټ توب په بڼه څرګندېږي چې هغې ته «غوړه مالي» [او چاپلوسي] وايي او له رذيله صفتونو څخه ګڼل کېږي. چاپلوسي په هاغه مورد کې ده چې انسان د يوې بې حقيقته چارې ستاينه وکړي. او دا ډېره ستغه او ناوړه ده چې هغه قدرت او ځواک چې الله تعالی ورته ددې لپاره ورکړی دی چې واقعي کمالونه او جمالونه او عظمتونه او ښکلاوې وستايي، هغه د داسې يو موجود په پښو کې د تمې له مخې له لاسه ورکړي چې د ستاينې هيڅ ارزښت نلري. دا قدرت ددې لپاره دی چې انسان هغه لوړ او عالي احساس يعنې د يو کمال تمجيد او تکريم او تعظيم ارضاء او اشباع کړي نه دا چې هغه د تمې د حس په خدمت کې وګومارل شي چې يو ډول پستي او ټيټوالی دی.

په واقعي او رښتينو ستاينو کې هيڅ ډول تمه شتون نه لري، بلکې دا يو فطري او طبيعي چار دی. کوم مهال چې انسان لـه يو ښکلي هنر سره مخامخ کېږي، د هغه په ښکلا کې ډوبېږي او بې اختياره د هغه ستاينه کوي. که څوک پوښتنه وکړي چې مګر څوک ددې ستاينې په مقابل کې څه څيز درکوي، څه ځواب ورکوو؟ سمدلاسه به يې په ځواب کې وايو: مګر اړينه ده څه څيز راکړي؟ زه انسان يم او انسان له دې لامله چې کله د کوم عظمت او

(c) ketabton.com: The Digital Library

جلال او جمال او کمال سره مخامخ شي هرومرو خاضـع کېږي او خپله خضـوع د سـتاينې په بڼه ښکاره کوي. دا د «مدح» د کليمې معنا ده خو د «حمد» کليمه يوازې همدا مفهوم نه لري.

د سپېڅلتيا او پاکوالي بل احساس په انسان کې شتون لري چې بيا هم د انسان له امتيازونو او ځانګړتياو څخه دی او هغه «مننه» ده چې د «شکر» د کليمې ژباړه ده او دا په هاغه مهال کې ده چې د چا لخوا انسان ته کوم خير ورسېږي؛ د انسان د انسانيت تقاضا ده چې د هغه په نسبت د مننې ښکاره کړي.

د بېلګې په توګه کله چې يو انسان په خپل موټر کې له يوه چمه د تېرېدو پر مهال کې له يو بل موټر سره مخامخ شي په داسې حال کې چې هغه د تېرېدو حق لري او کولی شي له لارې استفـاده وکړي، خو که هغه تم شي او موږ ته اجازه راکړي چې تر هغه مخکې تېر شو ، انساني ادب چې د انسان له سپېڅلې فطرته سرچينه نيسـي تقاضا کوي چې د «مننې» په ويلو سره يا د سر يا لاس په ښـورولو سره له هغه «مننه» وکړو. دا صـفت تر دې بريده په ځناور يا حيوان کې شتون نلري او د انسان له ځانګړتياو دی؛ او دا چې خدای تعالی په قرآن کې پوښتنه کوي: «هَلْ جَزَاءُ الْإِحْسَانِ إِلَّا الْإِحْسَانُ» [رحمن۶۰(۵۵:۶۰)] داسې يوه پوښتنه ده چې مخاطب يې انساني سليم فطرت دی او د انسان سپېڅلی وجدان يې ځواب ورکوونکی دی.

نو دلته «حمد» د مدح په معنا، د پالونکي ښتن ستاينه او تمجيد دی، او د الله د نعمتونو پر وړاندې د انسان د شکر او مننې ښکاره هم ده؛ بله دا چې «اَلْحَمْدُ» مبتداء دی او خبر يې «اللّه» دی، او خدای تعالی دا جمله اسميه راوړې ده چې پر استمرار او دوام دلالت کوي او که جمله يې فعليه وای پر يو محدود زمان او مهال به يې دلالت کولی، نو اسميه جمله فصيح تره ده چې استمرار لري. او بله دا چې په دې جمله کې له الهي نومونو څخه «اللّه» انتخاب

(c) ketabton.com: The Digital Library

شوی چې د خدای تعالی د ذات اسم دی او د کامل الذّات خدای په معنا دی چې د ټولو کمالیه صفتونو نغاړونکي مجموعه ده.

او دا چې ویل شوي دي هر څوک چې خپل ځان وپیژني خدای هم پیژني، ډیره سمه او ستره خبره ده. د انسان له خپله ځانه بشپړه پېژندنه، داسې یوه لار ده چې په توسه یې انسان د الله پېژندنې ته رسېږي. د انسان د پېژندنې یوه لاره همدا د انساني ځانګړو احساسونو پېژندل دي چې یو له هغوی هم د منني احساس دی چې بولندوی یې وجدان دی او د چاپیریال له ښوونو او روزنو سره اړیکه نه لري. او له سیمه ایزو ادبونو او رسمونو څخه نه ګڼل کېږي او یو او بل اقلیم ته ځانګړی نه دی چې د زمان او مکان له تغیر سره ګډوډ شي، حتا کله، کله هم یو د بل ضد شي، لکه خولی له سره ایسته کول او اینښول چې هر دواړه د درناوي نښې دي خو هره یوه په بیله، بېله ټولنه کې دود دی. په هیڅ یوه ټولنه کې لیدل شوي نه دي چې د نیکی بدله په بدی ورکړل شي او دا د سیمه ایزو دودونو د برخې په توګه توجیه کړي.

نو حمد نه خالصه مدح ده او نه خالصه منه؛ نو څه شیز دی؟ ویلی شو چې که هر دواړه سره یو ځای کړو ټولګه یې د حمد مفهوم دی؛ یعني داسې یو مقام چې هم د ستاینې وړ دی له دې لامله چې عظمت او جلال او حسن او کمال او ارزښت او ښکلا لري، او هم د منني وړ دی د هاغو احسانونو او نېکیو له لامله چې د هغه لـه لوري رسېدلي دي، چې د هر دواړو حالتونو د یو ځای خرګندولو لپاره د «حمد» کلیمه کارول کیږي.

حمد یوازې خدای تعالی ته ځانګړی دی:

د «الحمد» په پیل کې چې کوم «الف» او «لام» راغلي دي، د خدای تعالی لپاره د هر حمد او ستاینې منحصر او ځانګړي ګڼل دي، یعني په جهان کې د هر حمد او ستاینې منشاء او سرچینه خدای تعالی دی او نورې ټولې ستاینې د خدای تعالی د حمد په اوږدوالي کې دي[نه په عرض کې]. که

(c) ketabton.com: The Digital Library

 څوک کوم هنر لري، عقل يې کوم ځيز ته رسېږي، له دنيا برخمن دی، يا د کوم خير او خدمت توفيق مومي، ټولو له يوه ځايه منشاء او سرچينه نيولې ده. نو «الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ»، يعني خدای تعالی د جهان د ټول انسانانو رئيس، د جهان چلوونکی، سرور او د اختيار خاوند دی. دا دوه آيتونه د حمد پيليزه، د هاغې ستاينې احساس دی چې د هر ښه او ښکلي په نسبت يې پيدا کوو، د يو ښکلي او خوشبويه ګل لېدل موږ تحسين او ستاينې ته اړ باسي او ستاينه يې کوو، خو بايد له ځانه وپوښتو چې اصلي منځته راوړونکی يې څوک دی؟

د مولوي په وينا:

ای دوست شکر خوشتر يا آنکه شکر سازد   خوبي قمر بهتر يا آنکه قمر سازد

د بشر د علايقو او ليوالتياو يوه برخه شيرينيو [خواږو] او خوندرو خوړو ته ده. هو هغه چې مېوې، شيرينۍ او خوراکي خوندونه يې جوړ کړي دي او د تريخوالي، خوږوالي، تريووالي او تروشوالي احساس يې زموږ په ژبه کې ايښی دی بهتر دی، يا د شيرينۍ مواد؟ د قمر ښه والی بهتر دی يا هغه چې قمر يې جوړ کړی دی؟

قمر سپوږمۍ ده چې د ټولو ښکلاو سيمبول دی. د بشر ليوالتيا راز، راز ښکلاو ته، له ظاهري ښې، اندامونو او نورو ښخه چې غريزي اړتياوې يې پوره کوي او ددې په څېر نورې ښکلاوې، بايد هغه د هاغه چا پر لور بوځي او پام يې ورته واړوي چې دا احساسات يې په هغه کې ايښي دي! په رښتيني توګه په انسان کې د عشق او عاطفې منشأ او سرچينه چرته ده؟

ای باغ! تو يی خوشتر يا ګلشن ګل در تو   يا آن که برآرد ګل صد نرګس تر سازد؟
ای عقل! تو به باشی در دانش و در بينش   يا آنکه به هر لحظه صد عقل و نظر سازد؟

زموږ د توجهاتو او پاملرنو يوه برخه ګل او شنېليو ته، د طبيعت ښکلاو ته، عطر او رنګ او بوی او دا ډول هېښوونکو ننداړو ته ده. آيا دې مصنوعاتو ته جذب شوي يو، يا هاغه جميل خدای ته چې دا ټولې ښکلاوې او ښېګڼې يې جوړې کړې دي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځینې د عقلانیت عاشقان دي؛ ماډرن عقلانيّت، پر خپل ځان بسیا او خپل بنسټی عقل! او خدای یې یو خوا ته ایښی. آیا له خپله ځانه مو کله پوښتلي چې دا عقل مو ږ ته چا راکړی دی؟

دا هم له شوتیا لیرې نه ده چې د «حمد» په معنا کې بـــل مفهوم هم شـــامل وي او هغه د نمانځنې او پرســـتش مفهوم دی. په بله وینا: حمد د نمانځنې په توګه د مننې لپاره ســتاینه ده. ښـايي ددې آية پر بنا حمد خدای تعالی ته ځانګړی دی او له هغه پرته بل محمود نشـته، له دې مخې د حمد په مفهوم کې د نمانځنې مفهوم هم شته دی.

مفسرین په دې اړه په یو نظر دي چې د آیة معنا دا ده چې ټول «حمد»ـونه د خدای تعالی دي. که د «حمد» په کلیمه کې له مننې پرته د عابدانه خضوع او فروتنی مفهوم نه وي او «حمد» یوازې د مننې کول وي ولې انسان نباید د انساني توکو پر وړاندې چې خدای تعالی هغه ته ورکړې منه وکړي؟ هغه مخلوقات چې خدای تعالی د هغوی په توسه انسان ته خیر رسوي، باید د هغوی مننـدوی او قدر پېژندونکي هم اوسي. خو په پام کې ولرو چې په هماغه ځیز او خیر کې چې د بنده له لورې انسان ته رسېدلی دی، له هغه مخکې خدای تعالی د شکر او مننې استحقاق او وړتیا لري.

نو، له دې چې [«حمد» الله ته ځانګړی دی] څرګندېږي چې معنا یې یوازې منته کول نه دي بلکې ستاینه او نمانځنه هم پکې نغښتي دي. خدای تعالی له دې لامله چې د نمانځنې او پرستش یوازینی وړ ذات دی او له دې لامله چې رحمٰن او رحیم دی د هغه ستاینه او منته او نمانځنه کوو.

لنډه دا چې حمد یو دننی انساني سپېځلی احساس دی او د انسان د روح له تله سرچینه نیسي چې جمال او جلال وستایي او د عظمت او ستروالي پر وړاندې خاضع او تواضع کوونکی اوسي. او دا چې د حمد له سورة سره مل الهي معرفت او پېژندل اړین دي، یعنې تر هاغې چې انسان د خدای په اړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

بشپړ معرفت پيدا نکړي، نشي کولی د حمد دا يو سورة په سم او صحيح ډول او په واقعي بڼه، نه تش د ژبې په څوکه، ووايي.

اصولاً دلته د «الله» توصيف په «رَبِّ الْعالَمِينَ»، په واقعيت کې د مدعا له بيان وروسته د لامل د ذکر دی، ګواکې يو څوک پوښتنه کوي: ولې ټول «حمد»ـونه، اللّه ته ځانګړي دي، په ځواب کې ويل کيږي ددې لپاره چې هغه «رَبِّ الْعالَمِينَ»، او د جهانونو پالونکی څښتن دی.

په دې آية کې ربوبيّت ته چې د اللّه تعالی بل صفت دی، هم نغوته کوي. په انګليسي ژبه کې د «ربّ» ترجمه په Senior يا Lord کوي، يعنې خدای تعالی رئيس او د اختيار څښتن دی. کېدی شي خدای تعالی د جهان د خالق او مهربانه او زړه سواندي پنځګر په توګه ومنو او باور پرې ولرو، خو پوه نشو چې هغه زموږ رئيس دی او ارباب مو هم هغه دی چې دا جهان ګرځوي، دا چې تاسو يو څوک خپل رئيس او د اختيار څښتن او هر چارې وګڼئ تر دې ډېر توپير کوي، چې يوازې د هغه پنځګري او خالقيّت ومنئ!

په لومړي حالت کې، هغه ته نيازمند او اړمن ياست او سعی کوئ رضايت يې جلب کړئ، او په دويم حالت کې هغه لکه د يو ساعت ساز په څېر ګڼئ چې له جوړولو وروسته له ساعت سره کوم کار نلري. ډېری له خلکو، هر مهال چې کومه اړتيا او حاجت ولري، خدای پسې ځي! دا ځان پالې او ځان غوښتې خدای پېژندنه ده چې خدای، پيغمبر، امام او پير د خپلو حاجتونو د پوره کولو په خدمت کې غواړي؛ خو چا چې «ربّ» پېژندلی وي، ډار او هيله يې هغه ته ده، زړه يې د هغه په ياد ټوپونه وهي او پوهېږي چې د هغه په نعمت او لورېنه ساه اخلي او وباسي او د سترګو باڼه يې د هغه په لطف او لورېنه ښکته او پورته کيږي. د «رب» په کليمه کې هم د څښتن توب او هم د اختيار خاوند مفهوم نغښتی دی او هم د بشپړوونکي او پالونکي معنا لري. خدای تعالی د ټولو عالَمونو د اختيار خاوند او هم د ټولو عالَمونو کمال ته رسوونکی دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته خدای تعالی د ټولو عالَمونو يو ستر جهان خلق کړی دی چې د هاغو عالَمونو موجودات په ځانګړو لاملونو، هر کمال چې شونی دی ولري له هماغه پيله يې لري. په بله وينا هيڅ ډول استعداد پکې شتون نلري بلکې ټول فعليت ته رسېدلي دي يعنې له هماغه پيله چې پنځول شوي دي له خپل ټول ممکن کمال سره پنځول شوي دي او په بل تعبير «بدء» او «عود» يې يعنې پيل او پای يې يوه ده. هغوی له هماغه حيثه چې الهي مخلوق دي او منځته يې راوړي دي د هغه مربوب دي. خدای تعالی له هماغه حيثه چې د هغوی خالق او منځته راوړونکی دی د هغوی ربّ دی.

خو کوم عالَم چې موږ پکې ژوند کوو، يعنې د دنيا عالَم يا د مادې عالَم، د تدريج عالَم دی او نظام يې په دې ډول دی چې وجودونه له نقصه پيل کېږي او د کمال پر لور ځي، بدء او عود يې يو نه دی، پيل او پای يې دوه دي. هغوی له يو حيثه د خدای تعالی مخلوق دی او له بله حيثه د هغه مربوب.

د طبيعت عالَم په داسې حال کې چې پخپله د يو عالَم په مجموعه کې دی د نورو عالَمونو تر څنګ غير له هغوی، له دې اعتباره چې د مختلفو انواعو لرونکي دي او هر نوع او ډول يې لـه ځانګړي نظام سره ژوند کوي او په حقيقت کې هر ډول يې چې پخپله يو عالَم هم لري، د مختلفو عالَمونو لرونکي دي او ټول د هغوی په ټولـه کې همدا ډول دي. د جماداتو عالَم، د نباتاتو عالَم، د حيواناتو عالَم، د انسـانانو عالَم، د افلاک عالَم، ټول له نقصـه د کمال پر لور روان دي. هيڅ يو د پيدا کېدو پر مهال په بشپړ او کامله بڼه نـه دي پنځول شوي. خدای تعالی ددې ټولو عالَميانو موجودات نهايي کمال ته رسوي ځکه چې هغه ربّ العالمين دی.

نو د «عَالمِين» کليمه د «عالم» جمع ده او عالم، د يوې مجموعې په معنا دی چې مختلف موجودات چې د ګډو صـفتونو او يا د مشـترک زمان او مکان لرونکي دي، مثلاً وايو د انسان علم، د حيواناتو عالم او د نباتاتو عالم، او يا وايو: د شرق عالم، او د غرب عالم، اوسـنی عالم، پخوانی عالم، پر دې بنا

(c) ketabton.com: The Digital Library

«عالم» په يوازې توګه د جمعي يا ټولګې معنا لري او هغه مهال چې د «عالمين» په بڼه تړلې جمع کېږي ددې جهان ټولو مجموعو ته اشاره ده.

معمولاً د «ين» په توسه جمع کول د عاقل د جمعې لپاره کارول کېږي او په قرآن کې په ډېرو ځايونو کې عالمين د انسان په اړه راغلی دی خو په ځينو ځايونو کې پراختره معنا لري، چې انسانان او د جهان نور موجودات رانغاړي، لکه: «فَلِلَّهِ الْحَمْدُ رَبِّ السَّمَاوَاتِ وَرَبِّ الْأَرْضِ رَبِّ الْعَالَمِينَ» [جاثيه۳۶(۴۵:۳۶)] «حمد او ستايل الله ته ځانګړي دي چې د آسمانونو او ځمکې رب دی او د جهانيانو پالونکی څښتن دی». او کله چې موسی(ع) فرعون د پالونکي څښتن منلو ته وبله: «قَالَ فِرْعَوْنُ وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ. قَالَ رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا إِنْ كُنْتُمْ مُوقِنِينَ» [شعراء۲۳(۲۶:۲۳)او۲۴] «فرعون وويل او د عالميانو رب څه شيز دی؟ [موسی په ځواب کې] وويل رب د آسمانونو او ځمکې او هاغه څه چې ددوی په منځ کې دي».

د قرآن له آيتونو بريښي چې اصولاً دا جهان د روزنې او پالنې جهان دی. انسان چې پخپله په مختلفو ډلو [نېکو او بدو] وېشل کېږي ټول وګړي يې د روزنې او پالنې موندو په حال کې دي؛ او په زړه پورې دا چې ګواکې جهان د کروندګرۍ لپاره مساعد او وړ چاپېريال دی او هر ډول زنۍ او تخم چې پکې وشيندل شي پالنه مومي؛ په دې عالم کې نه يوازې نېکان تکامل مومي بلکې بدان يعنې کوم کسان چې بد تخم کري هغوی هم ددې جهان په نظام کې خپل پړاوونه وهي. د بنی اسرائيل په سورة کې فرمايي:

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلَاهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا. وَمَنْ أَرَادَ الْآخِرَةَ وَسَعَى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا.كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ مِنْ عَطَاءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا.» [اسراء۱۸(۱۷:۱۸) تر۲۰] «هر څوک چې بيړه ناک [= د دنيا ژرتېرې] [ژوند] وغواړي، موږ هم د هغه لپاره هاغه څه چې وغواړو [له هاغه مشيّت او نظامونو سره سم چې په جهان کې مو ګومارلي دي]، د هاغه چا لپاره چې اراده وکړي بيړه

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوو، ورپسې دوزخ مو ورته [د ظلم د پايلو د ناليدلي نېولو په غبرگون کې] چمتو کړی دی چې رټل شوي شړل شوي پکې ننوځي. او [په مقابل لور کې] هر څوک چې آخرت [= تلپاتي هستوگنځی] وغواړي او ددې [موخې] لپاره له هغه سره وړ هڅه وکړي، او مؤمن وي [= په ايماني انگېزه، نه رياکارۍ يې عمل کړی وي]، د داسې کسانو هڅې به حاصل ورکړي. موږ ټولو ته مرسته رسوو؛ هم هغوی [= دنيا طلبو] او هم دوی [= آخرت طلبو] ته ورکړه کوو او ستا د پالونکي ښبتن ورکړه له هيچا منع شوې نه ده».

لنډه دا چې هر څوک چې دنيا غواړي او دنيايي تخم وکري هغه ته مدد رسوي او کوم تخم يې چې کرلی ثمر ته رسېږي او د ثمر اندازه يې د الهي مشيت او ارادې سره سم ورته رسېږي. چون د داسې وگړو موخه يوازې دنيايي ده او د انساني اصلي لارليکې وتلي دي پايله يې دوزخ دی. خو که څوک دنيايي موخه ونلري او آخرتي تخم وکري او د هغه په لار کې هڅه او کوښښ وکړي دا عمل هيڅکله نه ضايع کېږي او نتيجې ته رسېږي. كُلًّا نُمِدُّ هَؤُلَاءِ وَهَؤُلَاءِ په ټوله کې هم له هغې ډلې سره مرسته کوو او هم له دې ډلې سره مرسته کوو. لنډه دا چې دا دستگاه او چاپيريال، د پالنې لپاره مساعده ځمکه او بستر دی او چا چې هر څه وکرل هغه به ريبي.

نو د سورة پيل له خدای پيژندنې په دريو اړخونو: الوهيّت، رحمانيّت او ربوبيّت کې دی او ټول قرآن پر دې دريو اصلونو بنا شوی دی.

۳ - «الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ ﴿۳﴾»

[هماغه لورين او لوراند خدی] پر عامو او خاصو د رحمت خپروونکی.

دا صفتونه د سورة په پيل کې د «اللّه» له مبارک نوم «بِسْمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ» سره او دادی دلته بيا له «رَبِّ الْعَالَمِينَ» وروسته راغلي دي، يو وصف او يوه ستاينه د دوو متفاوتو نقشونو لپاره؛ لومړی، الٰهي ذات چې د خاص او عام رحمت سرچينه ده معرفي کوي؛ دويم يې له «ربوبيّت» وروسته راغلی دی، نو

(c) ketabton.com: The Digital Library

د خدای ربوبيّت هم له لورېنې، مهربانۍ او رحمته سرچينه نيولې. کېدی شي يو څوک په خپلو کورنيو اړيکو کې مهربان او زړه سواندی وي، خو د کار په چاپيريال کې ستغ، خشن او سخت نيوی وي؛ مثلاً له خپلوانو او خپلې کورنۍ او خپلو ملګرو سره ښه دی، خو نه په اداري اړيکو کې او نه له نورو سره. خو خدای تعالی، هم ذات يې رحمٰن او رحيم دی، هم ربوبيّت يې، په جهان کې د هغه مديريت مور يا نورو موجوداتو ته د اړتيا له کبله نه دی، د هغه له خپل رحمته سرچينه نيسي. لکه د والدينو يا معلم په څېر چې د هغوی ښوونه او روزنه، نه د اړتيا له مخې، بلکې د مهربانۍ له کبله ده چې مور د ناپوهۍ او جهل له تيارو د آګاهۍ او اخلاق او ايمان نور ته ورسوي.

په همدې دريو لنډو آيتونو کې، خدای تعالی يې نه يوازې د خالق په عنوان، [د مشرکينو د اندنې پر خلاف چې، د جهان اداره د چارو مدبرو اجرائي عواملو او پرښتو ته سپارلې ګڼي]، بلکې د داسې پالونکي څښتن په عنوان يې معرفي کوي، چې له جماد او نبات او حيوان نيولی تر آسمانونو او پرښتو او انسانانو، د ټولو جهانونو چلوونکی دی.

په دريم آية کې د «الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» دوو نومونو تکرار ځانګړې ظرافت لري؛ په لومړي آية «بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ» کې دا دوه نومونو له کوم منځګړي او واسطې پرته له اسم ذات يعنې «اللّه» دي چې د خدای تعالی عام او خاص رحمانيت د هغه د ذات په عنوان څرګندوي.

په داسې حال کې چې په دريم آيت کې دا دوه نومونه د هغه د نړيوال او هر ځای ييز «ربوبيّت» په اړه مطرح شوي دی، دلته تلويحاً د اشارې په توګه څرګندوي چې د هستۍ پر جهان کې يې لاسبري او ستروالی او پالنه او روزنه، او مدبريت او مديريت چې پر جهان لري نه د قهر او غلبې له جهته دی بلکې د هاغه له عام او خاص رحمته سرچينه نيسي چې مخلوقات د هغه په سيوري کې خپلې وجودې کمال او ودې ته رسېږي. که مشرکين له تنګ نظرۍ او تعصب او د اندنې له لنډپارۍ سره، د خدای د رحمت په نه درک

(c) ketabton.com: The Digital Library

کولو د هغه له رحمانيته منکرېدل، دلته پر ټولو نړيو، او کائناتو د هغه د ځلېدونکي رحمت نور خرګندوي.

ب - آخرت

۱- د جـــزا د ورځـــې پـــه نســـبت د خـــدای تعـــالی پـــر مالکيـــت اعتراف کول [مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ].

۲ - د خدای تعالی د خالص عبادت تعهد او ژمنه او د برياليتوب، رستګارۍ او غوړېدا لپاره له هغه په انحصاري او يوازې توګه د مرستې او استعانت غوښتنه [إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ]

د «اللّه» له پېژندنې وروسته د هغه له نړيوال صفت «ربوبيّت» سره چې، د هغه له عام او خاص رحمانيته سرچينه نيسي، د پنځګرۍ او خلقت په اړه د حکمت، حقانيت او بصيرت سترګې مومي چې په هغه کې کومه بېهودګي او بطلان نشته. اوس په دې پوه شو چې جهان د موخې او هدف لرونکی دی او حق دی، نو هرومرو حساب او کتاب او رسېدنه او نتيجه او پايله پرې اړينه ده او آثار او اغېزې پرې ټيکاو مومي چې نبايد ترې غفلت وشي. په دې صورت کې دنيائي لنډمهالي ژوند پسې بايد، (يومي) پړاو وي چې د انسان نېکې او بدې لاسته راوړنې، خپلو پايلو او محصول ته ورسېږي.

دا پړاو همدا «يَوْمِ الدِّينِ» دی چې مالک يې همدا د دنيا مالک دی. دلته پر جزا او اجر [د دين د معنا] ټينګار دی پر دې بنا «يوم الدين» ويل شوی نه: يوم القيامه، يوم الاخرة، يوم الفصل، يا يوم البعث او ....

د «آل عمران» د پای آيتونه [۱۹۰ تر ۱۹۵] کې د انديالو [اولوالباب] د اند او تفکر پړاوونه د آسمانونو او ځمکې په خلقت کې او د شپې او ورځې اووښتون چې پای يې د خلقت نه باطلوالي او نه بېهوده والی او نه بې نتيجه والي او د آخرت او د راتلونکي درلودلو [يعنې عوارض او عذاب د ظالمانو لپاره او ښه پايله د محسنين لپاره] پېژندنې ته رسېږي، څرګندوي. دا آيتونه کېدی شي په يو ډول د حمد د سورة تفصيل وګڼل شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د «مالک» له کليمې هم د شتو په نسبت مالکيت او تسلط او برلاسی پوهېدل کېږي او هم پادشاهي او د تصرف ځواک او قدرت [ملک]. د هيواد يا املاکو په اداره کې د تصرف او د قدرت عملي کولو لپاره، «علم» اړين دی. پر دې بنا د الوهيت، ربوبيت، او رحمايت له پېژندنې وروسته [په تېر آية کې]. په اتفاقي توګه په دوو مشهورو قرائتونو کې، هم «مالک يوم الدين» ويل شوی او هم «ملک يوم الدين».

اوس نو چې خدای تعالی سربېره پر دنيا، مالک يوم الدين هم دی او آخرت او راتلونکې او زموږ ابدي او تلپاتې سرليک د هغه د تقدير په لاس کې دی، نو د دنيائي مختلفو اربابانو په نسبت د تسليم او تمکين او تعبد پر ځای، بايد منحصراً يوازې هغه ته عبادت وکړو او د مرستې او کومک او مساعدت سترګې د هغه د لطف او کرامت لاس ته ولرو.

دا لوړتيا او سرليک چې (د توحيد او آخرت په نسـبت) د پېژندنې له پړاو وروسته، له خپل خالق سره د بنده لـــه لور يو ډول ميثاق او عهد او ژمنه ګڼل کېږي، دوه کليمې او د قرآن کليدي مفهوم يعنې «عبادت» او «استعانت» چې، په مختلفو ســـورتونو کې مطرح شـــوي او د ډېريو د مطلبونو محور او چورليز توحيد دی، معرفي کوي.

١ - «مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴿۴﴾»

[چــې] مالـــک [ښـتن، فرمـان چلـوونکی ، واکمـن او حـاکم] د ورځــې د جـزا [قضاوت، عدالت او نياو] دی.

ومو ويل چې مالک هم د مالکيت په معنا دی، او هم د مِلک، يعنې پادشاه، د اختيار خاوند او هاغه څوک چې تصميم نيوونکی دی. دا ډېر مهم دی چې سړی پوه شي چې هغه هم «الله»، هم «رحمن» او هم «ربّ» دی، چې په دنيا کې ورته اړ يو، او هم زموږ راتلونکې هغه پورې تړلې ده، هغه د راتلونکې او آخرت مالک او د اختيار خاوند دی. په آخرت کې بل کوم ارباب او د اختيار ښتن شتون نلري، او راتلونکې هم د هغه په لاس کې ده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مَلِک او مالک کارول په ورځينيو چارو کې هر يو ځانګړې او ځپلواکه معنا لري لومړنۍ يې يوه سياسي اړيکه ده او دويمه يې يوه اقتصادي اړيکه ده. هاغو ځايونو کې چې انسان لـه يو څيز سره د مالکيت اړيکه پيدا کوي په دې ډول ده چې کولی شي لـه هغه اقتصادي ګټه پورته کړي او کوم ځـای کې چې [مـلِک] ويـل کېږي يعنې پـر نـورو بر ځـواک لـري، پر نـورو برلاسی او غښتلی دی او د خپل ځان لپاره د تدبير او سياست حق قايل دی.

خو په هر دواړو موردونو کې په هيڅ ډول کې کوم واقعيت اړين نه دی، بلکې تش يـو اعتباري تـړون دی؛ يعنې دا چې وايـو پلانـکی وګـړی د پلانکي کـور مالـک دی، يعنې په اوسني وخـت کې تړون پر دې دی چې دا ډول اعتبار وشي؛ او که ويل کېږي چې پلانکی سړی د پلانکۍ مېنې او سيمې مـلِک دی دا هم له يوه اعتباره زيات کوم څيز نه دی او که هر دواړو موردونو کې اعتبار عوض شي سمدلاسه نور شتون نه لري، يعنې شونی دی بله شېبه د هاغه کور مالک او د هاغې مېنې او سيمې مـلِک نور کسان وي او دا اړيکې به له نورو وګړو سره بر قرار شي.

په دا راز موردونو او حالتونو کې چې مِلک [توب] او مالک [توب] د اعتبار په توسه رامنځته کېږي، دا دوه معنا ګانې يو تر بله بشپړ توپير او جلاوالی لري؛ يعنې مِلک د مالک کار نکوي او مالک نشي کولی د مِلک کارونه سر ته ورسوي؛ د يوه د کار مورد مُلک دی او د بل مِلک.

خو په ځېنو موردونو کې دا اړيکې حقيقي دي. د بېلګې په توګه که څوک ووايي زه د خپلو بدني ځواکونو مالک يم، معنا يې دا ده چې له هغوی څخه په ګټې اخېستلو کې د حق او اختيار خاوند يم، يعنې زما په وجود کې داسې قوه شته چې زه هر وخت وغواړم له هغې استفاده کوم او مثلاً د هغې په توسه خبرې کوم او هر مهال چې نه غواړم استفاده ترې نه کوم. دلته لکه څنګه چې وينئ مَلِک له مالک سره هر دواړه يو مصداق لري؛ يعنې موږ هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

خپلو غړو او پښو او لاسونو مالکان يو او هم پر هغوی مِلک او برلاسي، دا له دې لامله دی چې دا يو تکويني چاره ده نه قراردادي او نه تش مجازي.

د پالونکي څښتن په اړه چې د ټول جهان او ټولو کايناتو خالق دی او اراده يې پر ټول عالَم قاهره او برلاسې ده له مَلِک سره د مالک يووالی په ښه توګه برېښنده او په ډاګه دی چې په دې حالت کې د مالک او مملوک تر منځ حقيقي اړيکه برقرار ده. په قيامت کې د مِلک په اړه په قرآن کې راغلي دي:

«...لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ» [غافر١٦(١٦:٤٠)].

«...[له هغوی پوښتنه کېږي] نن د چا ټولواکي ده؟ [ددې پوښتنې رښتينی ځواب له دې پرته نه دی چې، پر ټوله هستۍ] د يوازيني برلاسي الله!»

سر بېره پر دې په بل آيت کې راغلي دي: «قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ ...» [آل عمران٢٦(٣:٢٦)] ووايه؛ ای خدايه د مُلک مالکه. په دې آية کې مُلک او په مديريت کې د اختيار خاوندتوب، د يوې مملوکې چارې په عنوان فرض شوی دی. د «لِمَنِ الْمُلْكُ الْيَوْمَ» مفاد هم همدا دی او په اصطلاح «لام» د مِلک افاده کوي. د آية معنا داده چې مالک څوک دی؟ ځواب دادی چې خدای تعالی مالک دی. نو معلومېږي چې مُلک او مِلک يو تر بله دومره لېرې نه دي او له څنګه چې ويل کېږي دوه بېلې اوبچې نه دي.

آيا خدای تعالی يوازې د قيامت د ورځې مالک او مَلِک دی او په دنيا کې نه دی؟ نه، بلکې خدای تعالی هم د دنيا او هم د آخرت حقيقي مالک او مَلِک دی. توپير يې دا دی چې بشر چون په دنيا کې حقيقتويني سترګې نلري، اعتباري او مجازي مالکان او مَلِکان جوړوي؛ خپل ځان او نور پر خيزونو مالک او د هغوی مَلِک ګڼي او وايي زه ددې کور مالک يم خو هغه مهال چې د جهان حقيقتونه ورته مکشوف شي او پر جهان واقعيت وينی ليد واچوي هغه مهال به ووينې چې ټول مِلکان او مُلکونه جعلي او په خپل لاس جوړ د ټوکو ګوډاګي دي او د هستۍ حقيقي مالک او مَلِک هغه دی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

«...فَكَشَفْنَا عَنْكَ غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ» [ق۲۲(۲۲:۵۰)]

«...دادی ستا له سترګو مو [د غفلت] پرده اوچته کړې ده او نن ورځ ستا نظر [ښه] تېز شوی دی.»

د «دین» د کلمې اصـلي معنا جزا، اجر او اجرت دی، موږ چې کوم عمل په دنيا کې کړی نتيجه او پايله يې په آخرت کې اخلو؛ لکه څنګه چې په ښوونځي کې درس وايو، نتيجه او پايله يې زموږ په وجود کې تحقق مومي او د زده کړې د هرې دورې په پای کې بری ليک، پايليک او شهادتنامه اخلو او په کار کولو او عايداتو لاسته راوړلو لاس پورې کوو.

په اسلام کې يو داسې اصل شتون لري چې د هغه د ټولو اجزاؤ او برخو لپاره بنسټ دی او هغه عبارت له توحيد څخه دی، يعنې که ټول اسلامي جوړښتونه تجزيه او تحليل کړو د ټولو ستنېدنه بېرته توحيد ته ده. که نبوت او آخرت چې د اسلام له دوو نورو بنسټيزو جوړښتونو څخه دي، په بله بڼه کې توحيد دی. او که اسلامي اخلاقي ښوونې او يا اسلامي ټولنيزو احکامو ته پاملرنه وکړو او تر غور او څېر لاندې يې ونيسو د توحيد په بڼه کې خپل ځان ښکاره کوي. يعنې د اسلام هره برخه او جزء د توحيد پر بنسټ بناء شوی دی.

۲ - «إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴿٥﴾»

[پالونکی څښتنه] يوازې ستا عبادت [نمانځنه] کوو او يوازې له تا مرسته غواړو.

«إِيَّاكَ» د مفعول ضـمير دی د وړپسې فعل لپاره چې «نَعْبُدُ» دی او «إِيَّاكَ» بيا هم مفعول دی د وړپسې فعل لپاره چې «نَسْـتَعِينُ» دی او په هر دواړو ځايونو کې مفعول پر فعل مخکې شـوی دی، د ځانګړيتوب او انحصـار لپاره، يعنې بندګي بايد يوازې د خدای لپاره وي او مرسته غوښـتل هم بايد يوازې له خدايه وي نه غير له خدايه. او بله دا چې«نَعْبُدُ» او «نَسْـتَعِينُ» متکلّم مع الغير دی، څکه نمونځ کوونکی نبايد يوازې د خپل ځان احتياج مطرح کړي، بلکې ټول بندګان د خدای مرستې ته اړ وګڼي همدا لامل دی چې په

(c) ketabton.com: The Digital Library

وروسته آيت کې «إِهْدِنَا» ذکر شــوی دی يعنې دين او عبادت اجتماعي او ټولنيز دی نه انفرادي.

د حمد په سورة کې چې تر دې ځايه وڅېړل شو د توحيد نظري برخه وه او له دې ځای [إِيَّاكَ نَعْبُدُ] څخه وروسته د عملي توحيد بيان دی. چې عملي توحيد د نظري توحيد د جوتولو لپاره اړين او لازمي دی، او له عملي توحيد پرته نظري توحيد بسنه نه کوي. له همدې ځايه انسان ددې کوچني سورة په بېساري ستروالي پوهېږي او ددې کريم کتاب له اعجازه ځرګنده بېلګه په دې کوچني سورة کې مومي.

نو کومې جملې او کليمې چې د سورة له پيله تر «مَالِكِ يَـوْمِ الدِّينِ» پورې تېر شول، د خدای تعالی د پېژندنې په اړه يې يو لړ مسئلې مطرح کړې: هغه «اللّه» دی، هغه «رحمن» دی، هغه «رحيم» دی، هغه «رب العالمين» دی، هغه «مالک يوم الدين»؛ سربېره پر دې هغه داسې يو ذات دی چې مطلق «محمود» دی، ټول حمدونه او منني او ستاينې هغه پورې اړه لري.

د حمد له سورته بريښي چې ټول الهيات په دې څو کليمو کې ځای شوي دي؛ عمده ترينې الهي مسئلې په دې څو کليمو کې طرح شوي دي. د قرآن لـه لورې ددې مسئلو طرح کول، ددې حقيقتونو تَل ته د ژور غور بلنه ده؛ قرآن نـه غواړي موږ يوازې د ژبې په څوکه دا کليمې ذکر کړو بلکې غواړي دا حقيقتونـه درک کړو. هغوی چې په خپل نمانځه کې خدای تعالی له دې صفتونو سره يادوي په حقيقت کې په دې اسمونو او صفتونو د خدای پېژندنې د ادعا په مقام کې دي:

ددې پېژندنه چې هغه الله دی يعنې بشپړ او کامل او د نمانځنې وړ ذات چې د عالَم ټول موجودات فطرتاً هغه ته متوجه دي. په بل عبارت پېژندنه او اقرار او اعتراف داسې يو موجود ته چې مطلق کامل او بشپړ دی؛ نقص، کمی او نشت او نياز او اړتيا په هغه کې هيڅ لار نلري او له همدې لامله هر څه له هغه او هغه ته متوجه او د هغه لور ته دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ددې پېژندنه چې هغه رحمٰن دی، یعنې دا درک کړي چې ټولټال د کايناتو او د ټول عالم وجود د حق د ذات د رحمانيت مظهر او ښکارندوی دی؛ هر څه چې له هغه صادرېږي له خير او رحمت پرته نه دی؛ هيڅ موجود له دې جهته چې موجود دی، له دې جهته چې د حق ذات ته منتسب دی، يعنې له دې جهته چې عيني او واقعي دی له خير او رحمت پرته نه دی؛ شرّيت او نقمت او سختي او ځور او آزار، د څيزونو په عدمي او نسبي او اضافي جنبو کې دي نه د هغوی په وجودي او فِي نَفْسِهِ جنبو کې.

ددې پېژندنه چې هغه رحيم دی. کوم بنده چې خدای تعالی له دې صفت سره بولي ادعا کوي چې د معرفت او پېژندنې دې پړاو ته رسېدلي چې تشخيصوي؛ نه يوازې د خلق کېدو نظام او د څيزونو صدور د حق د ذات مظهر او ښکارندوی دی بلکې د حق پر لور د څيزونو د بېرته ستنېدو نظام هم د خير او رحمت نظام دی؛ يعنې موجودات له رحمت څخه راغلي او رحمت ته بېرته ستنېږي. دا څرګنده ده چې د رحيميت رحمت، يعنې هاغه رحمت چې موجودات د حق پر لور د ستنېدو پر مهال ترې برخمن کېږي، په لومړۍ درجه کې د ايمان اهل ترې برخمن کېږي، يعنې هغوی چې هر څه ورته رسېږي ظاهراً او باطناً [څرګند او ناڅرګند] رحمت دی، داسې يو رحمت چې د رحمت په بڼه دی نه د نقمت په بڼه، مطلق رحمت دی نه نسبي.

دا چې ويل کېږي د رحمٰن او رحيم توپير دادی چې رحمٰن دنيا ته اړوند دی او رحيم آخرت پورې اړه لري؛ يا ويل کېږي چې رحمٰن د ټولو موجوداتو او خلکو په حال کې شاملېږي خو رحيم يوازې د مؤمنينو په حال کې شاملېږي، مقصد ترې همدا دی چې مخکې ورته نغوته وشوه.

دنيا او آخرت له دې نظره چې دوه جهانه دي يو تر بله فرق نلري چې يو يې د رحمت اعتبار د «رحمٰن» له مادي يا تبصري واخلي او بل يې د «رحيم» له مادي يا تبصري، يا مثلاً د کافر او مؤمن مشترک رحمتونه له يوې مادي يا تبصري برابر شوي وي او د ايمان والو خاص رحمتونه له کومې بلې مادي يا

(c) ketabton.com: The Digital Library

تبصرې. هر دواړه رحمتونه د هغه له ذاته سرچینه نیسي، یعنې دا جهان هم د الله د رحمت پر بناء دی او د الله له لور د ټولو موجوداتو پنځونه خیر دی. خدای تعالی رحمٰن دی یعنې د جهان راتګ د هغه له لورې د رحمة مظهر دی؛ او خدای تعالی رحیم دی یعنې د هغه لور ته د جهان بېرته ستنېدل هم د هغه د رحمت ښکارندوی دی. نو کله چې وایو هغه «مَالِكِ يَـوْمِ الدِّينِ» دی. دلته بل معرفت او پېژندنه مطرح ده. بنده، د خلقت د پایلې د شناخت او پېژندنې مدعي دی، هغه پوهېږي چې د جزا او پایلې یوه ورځ شته او په دې ورځ به څرګنده او په ډاګه شي چې هیڅ وسیله او اسباب اصالت نلري او مَلِک او مالک یې د نورو له دخالت پرته یوازې او یوازې یو الله تعالی دی.

د حمد د سورة په لومړیو څلورو آیتونو کې د خدای تعالی اسماء او صفتونو ذکر شوي دي د توحید او معاد د اثبات لپاره او دا چې هغه د جزاء د ورځې په تشکیلولو کې قادر دی، او د جزا د ورځې مالک او یوازینی برلاسی دی. له دې آیتونو وروسته، د بندګانو دندې، نمانځنه او د مرستې غوښتنه د هغوی د هدایت او سرلیک د څرګندولو لپاره ذکر شوي دي.

تر دې ځایه دا ټول چې وویل شو د نظري توحید په اوېجه او پړاو کې شامل دي، یعنې داسې یو توحید چې د شناخت او پېژندنې په برید کې دي؛ او دا شناخت او پېژندنې فوق العاده ضروري او اړینې دي او هیڅ کله باید و نه ویل شي چې دا پړاو یو ذهني پړاو دی او اړتیا ورته نشته؛ نه، بلکې په اسلام کې پیژندنه او لوت [تشخیص] بخپله اصالت لري او تر څو چې دا پړاو یې نه وي تېر کړی انسان به په عمل کې مخکې لاړ نه شي. خو آیا دا پړاو کافي دی؟ یعنې که انسان یوازې وپیژني او یوه شي مؤحد ګڼل کېږي؟ نه، بلکې دا پېژندنه او پوهېدنه د کېدلو لپاره پیلیزه ده، یعنې باید وپیژني او یوه شي تر څو د کېدلو وړ شي، او خپله پوهه په عمل کې پلي کړي [عملي توحید].

نو هغه مهال چې وایو «إِيَّاكَ نَعْبُدُ ...»، عملي توحید مو پیل کړی دی او غواړو د یو ګوني کېدلو او مؤحد کېدلو اظهار وکړو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس چې موږ پوه شوي یو او شناخت مو موندلی چې زموږ هر څه او همدا راز زموږ راتلونکې هم د هغه په لاس کې دي، نو یوازې د هغه «عبادت» باید وکړل شي. «عبادت» یې د قرآن په ترجمو او ژباړو کې نمانځنه او پرستش معنا کړې دی، خو پرستش او نمانځنه د «عبادت» لپاره جامع او بشپړه تړولیزه معنا نه ده او له بده مرغه معادل یې په پښتو او فارسي کې هم نلرو. «عبادت» د انسان د تسلیم او تمکین د حالت بیانوونکی او څرګندوونکی دی.

د ارواښاد شریعتي په وینا؛ عبادت د وجود د جادې او سړک همواروڵ دي. «عَبْد الطّریق» یعنې لاره یې همواره او اسفالټ کړه. «طَریقٌ مُعَبَّد» عبد شوې لار او جاده، یعنې د موټرچلوونکي لپاره همواره ده، اسفالټ شوې ده او ډبرې او لوټې، ناهمواری او لوړې ژورې نه لري. په عربستان کې د لارو جوړولو ماشین ته هم «عابد» وایي.

زموږ وجود بـاید د خـدای تعالی لپاره صاف او همـوار وي او د هغه د فرمانونو پر وړاندې تواضع کوونکي، خاضع، خاشع او خاکسار اوسو. که هغه فرمایي؛ انفاق وکړه، عفو وکړه، جهاد وکړه، او یا مهربان اوسه، زموږ وجود باید ددې فرمانونو جذبوونکی او د خدای تعالی د امرونو هرکلی کوونکې اوسي.

نو توحیـد په عبد کېدلو او عبادت کې په دې معنا دی چې د بل هیڅ موجود او بل هیڅ فرمان پر وړاندې دا حالت ونلري، بلکې د غیر له خدای په نسبت د سرکښۍ او تمرد حالت ولري. نو په ټوله کې انسان باید دوه متضاد حالتونه ولري: محض خدای تعالی ته تسلیم، او محض غیر له خدایه سرکښي.

دا د«إِيَّاكَ نَعْبُدُ ...»، معنا ده، خدایا یوازې ستا نمانځنه او عبادت کوو او ستا په غیر د هیڅا نمانځنه او عبادت نه کوو.

باید پاملرنه ولرو د هغوی اطاعت چې خدای تعالی د هغوی د اطاعت امر کړی دی لکه مور او پلار، هغوی چې د حق لارې ته بلنه کوي، او د ټولنې هاغه رهبران او مشران چې د خلکو په توسه غوره شوي، او عملونه یې د خدای تعالی له اوامرو سره برابر دي. چون خدای تعالی ویلي دي اطاعت یې کوو او

(c) ketabton.com: The Digital Library

هره لړۍ چې تر دې ځایه ورسېږي د خدای عبادت دی؛ خو هر څه چې د خدای تعالی تر ځنګ وګومارل شي یعنې د خدای په عرض کې واقع شي نه په طول کې شرک دی.

په قرآن مجید کې د شرک مصادیق:

په قرآن کریم کې د شرک لپاره ډول، ډول مصادیق راغلي دي چې موږ له هغوی څخه ځینو ته نغوته کوو چې په ترڅ کې یې د قرآن د عملي توحید معنا هم روښانه کېږي:

۱ - «أَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَهَهُ هَوَاهُ...». [فرقان۴۳(۲۵:۴۳)]. «آیا هاغه کس دې لیدلی دی چې د خپل نفس هوا یې خپل معبود ګرځولی دی...».

په دې آیة کې شهوت پالی او د خپل نفس د غوښتنو منونکی انسان مشرک ګڼل شوی دی. نو، له کومې چې موږ وایو «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، او غیر له خدایه معبودیت نفي کوو، موږ ددې مطلب مدعیان شوي یو چې خدایا موږ ستا په فرمان یو، نه د خپلو لیوالتیاو، مېلونو او هواګانو او هوسونو او شهوتونو په فرمان.

۲ - «اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» [توبه۳۱(۹:۳۱)]. «هغوی خپل دیني عالمان او راهبان د الله پر ځای [لکه] د [داسې] اربابانو په توګه [چې د مطلقه ولایت لرونکي دي] ونیول...».

په داسې حال کې چې یهودیان او مسیحیان یې غندلي وایي هغوی پرته له دې چې د خدای له امره کوم لاسوند ولري خپل حِبران [حِبر د یهودو عالم ته وایي] او خپل راهبان یې خپل خدایان ګرځولي او نمانځنه یې کوي.

موږ پوهیږو یهودیانو او مسیحیانو خپل عالمان او مقدسین په داسې بڼه چې بت پالو د خپلو بُتانو عبادت کاوه، عبادت نه کوه، یعنې هغوی ته یې سجده نه کوله بلکې همدومره وو چې د هغوی په وړاندې یې تعبد او بنده ګي کوله، یعنې پرته له دې چې د خدای تعالی له لورې اجازه ولري هغوی ته مطیع او تسلیم ول او په حقیقت کې د هغوی د نفسونو هواګانو او مېلونو ته

(c) ketabton.com: The Digital Library

مطیع ول؛ هغوی به هرڅه چې د خپلو مېلونو او هواګانو پر بنسټ ویل دوی به منل. پرته له دې چې وېناوې یې له الهي فرمانونو سره سمې وي.

نو له کومې چې موږ وایو «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، یعنې خدایه موږ د هیڅ ډلې عبادت او نمانځنه، د روحاني په نامه او د قدیس په نامه، د عالم او پیر او مرشد او په نورو نومونو نه کوو، او له هغوی په پټو سترګو اطاعت نه کوو؛ د هر چا د اطاعت فرمان چې تا ورکړی اطاعت یې کوو ستا له فرمان پرته به پټو سترګو له هیچا اطاعت نکوو.

که له رسول الله اطاعت کوو له دې لامله دی چې ستا د څرګند فرمان پر بنسټ تا یې اطاعت فرض ګرځولی دی. ستا په نامه حق ته د بلونکو اطاعت له دې لامله کوو چې وېناوې یې ستا له احکامو سره سمې وي او که د هر چا وینا او عمل ستا له فرمان سره په ټکر کې وي موږ د هیچا داسې بلنه نه منو.

۳ - «قُلْ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ تَعَالَوْا إِلَى كَلِمَةٍ سَوَاءٍ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا اللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» [آل عمران۶۴(۳:۶۴)].

«ووایه: ای کتابوالو [د لجاجت، بېلتون او جفا له دریځه تېر شئ] زموږ او ستاسو تر منځ مشترک حقیقت ته [د تفاهم او نږدېوالي] لپاره راپورته شئ او [په دې وسیله چې] له الله پرته د چا بنده ګي ونکړو او هیڅ څیز له هغه سره شریک نکړو او ځینې له موږ [آدمیانو] ځینې نور د خدای پر ځای ارباب [=د اختیار خاوند] و نه نیسو...».

دا هماغه یو آیت دی چې رسول اللّه په پنځم یا شپږم لېږدیز کال کې د متحدالمال [لیکوېش] په بڼه د نړۍ د هیوادونو واکمنانو ته ولېږه: ووایه ای کتابوالو، ای هاغو کسانو چې خپل ځانونه یو آسماني کتاب ته اړوند ګڼئ او اعتبار ترې لاسته راوړئ! ټول راشئ د یوه داسې حقیقت پر لور چې موږ ټولو ته یو برابر دی، نه موږ کولی شو ووایو چې موږ ته مخصوص دی او نه تاسو کولی شئ ادعا وکړئ چې خاص ستاسو دی، او هغه اللّه دی. راشئ هیڅ څیز

(c) ketabton.com: The Digital Library

له هغه سره شريک و نه گومارو. تر دې چې فرمايي: «... وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ...» ځينې له موږ ځينې نور د «رب» او د اختيار د خاوند په توگه و نه نيسو، يوازې خدای تعالی «رب» او معبود او مطاع وگڼو او بس.

دا هم د قرآن د عملي توحيد د يو بل مثال ځرگندوی دی چې فرمايي هيڅ يو انسان بل انسان خپل رب و نه گوماري او هم دا چې کوم انسان بل انسان خپل مربوب جوړ نکړي. نو د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، معنا داده: خدايه يوازې تا «رب» او مطاع نيسو او هيڅ ډله ايز معبود نلرو او هيڅ يو انسان او انساني فرمان ستا او ستا د فرمان پر وړاندې مطاع نه گومارو.

۴. «وَتِلْكَ نِعْمَةٌ تَمُنُّهَا عَلَيَّ أَنْ عَبَّدْتَ بَنِي إِسْرَائِيلَ» [شعراء۲۲(۲۶:۲۲)].

«او دا [څنگه] يو نعمت [او لورونه] ده چې منت يې پر ما ږدې؟ [زه خو په کوچنيتوب کې په ناغوښتي توگه ستا ماڼۍ ته وکښل شوم] تا خو بني اسرائيل مريان کړي دي».

موسى بن عمران هغه مهال چې له فرعون سره مخامخ شو او هغه ته يې بلنه ورکړه فرعون له غوسې سره وويل: ته هماغه کس يې چې زموږ په کور کې وې او زموږ تر لاس لاندې ستر شوې او هغه مهم او ناوړه کار دې وکړ [د موسى(ع) په توسه د قبطي وژلو ته اشاره ده]. موسى ځواب ورکړ: اوس دې دا منّت پر ما کېښود حال دا چې ددې په مقابل کې بني اسرائيل دې خپل بنده گان جوړ کړي دي؟ يعني ته وايې ستا ددې عمل په مقابل کې چې بني اسرائيل دې بنده گان کړي دي هيڅ و نه وايم؟

پاملرنه وکړئ چې حضرت موسى، فرعون گرې؛ يعني همدا د فرعون استبداد «تعبيد» نومولی دی. بني اسرائيلو فرعون ته سجده نکوله بلکې فرعون هغوی ذليل کول او په اجباري اطاعت او اجباري کار او استحصال يې مجبور کړې ول او له هغوی يې د اختيار او آزادی هر ډول حق اخيستی وو. هغوی عملاً د فرعون په مقابل کې رام او مطيع ول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نـو کلـه چـې «إِيَّـاكَ نَعْبُـدُ...» وايـو، یعنـې ای خدایـه تعبیـدونو، تـذلیلونو او اجبـاري اطـاعتونو او استحصـال او د اختیـار او آزادۍ د حق، له لاسه ورکولو ته تن نه ورکوو.

دا یو لړ نمونې دي چې په قرآن کې راغلي دي او کولی شي د عملي توحید په معنا وي. عملي توحید هماغه دی چې د اسلامي عالمانو په اصطلاح کې ورته «توحید په عبادت کې» ویل کېږي او مقصد ترې توحید په خارجي عینیت کې دی، یعنې د انسان د وجود واقعیت هم مؤحد او یو ګونی شوی وي.

لنډه دا چې په اسلام کې کافي نه دی چې مسلمان یوازې د فکر او اند په پړاو کې مؤحد وي او خدای تعالی په ذات او صفاتو او افعالو کې په یوګونیتوت او یوازېتوب وپېژني او پوه شي او درک کړي، چې که هغه ته وړاندیز وشي چې د خدای پېژندنې په اړه بحث وکړي کولی شي د خدای په اړه په میاشتو، میاشتو خبرې وکړي. داسې وګړی نیمایي له توحیده لري، او نیم بل یې دادی چې په عمل کې توحید پالی وي بلکې مؤحد وي. هغه مهال چې خدای یې له ټولو صفتونو سره وپېژاند او په اطاعت او تسلیم کې هم یوګونی وو، له دې وروسته کولی شو ووایو مؤحد دی.

په زړه پورې نکته چې دلته شتون لري [چې د عملي توحید پړاو او د انسان د «کېدلو» پړاو دی] داده چې د نَعْبُدُ په کلیمه کې د جمع ضمیر راوړل شوی دی او په مفرده بڼه یعنې أَعْبُدُ نه دی ویل شوی. یعنې دا ویل شوي نه دي: «زه، یوازې ستا عبادت کوم» بلکې ویل شوي «موږ، یوازې ستا عبادت کوو».

هغه نکته چې په دې مقام کې د انسان د جوړېدو مقام دی دا ده چې انسان لکه څنګه چې د خدای د پېژندنې په رڼا او هغه ته په پاملرنه کې جوړېږي له هغه د غفلت په صورت کې او په بې خبرۍ کې نه جوړېږي او تش له نظر او اند سره نه جوړېږي، همدا راز انسان د ټولنیز عمل په ترڅ کې او له توحیدي ټولنې سره مل او همغږی جوړېږي نه د توحید د اهل له کاروانه بېل او جلا. انسان یو فکري، الهي، عملي، اجتماعي موجود دی. انسان له اند او فکر پرته

(c) ketabton.com: The Digital Library

حقيقي انسان نه دی. له خدايه پرې، او له خدايه غافل انسان، انسان نه دی. الهي اندیال او فکرمند انسان هم چې له عمله پرې شوی او جلا وي حقيقي انسان نه دی، کمښت او نیمګړتیا لري، همدا راز اندیال خدای پېژاندی عملي انسان چې له توحيدي ټولنې پرې شوی او جلا وي هم یو ناقص او نیمګړی انسان دی. نو په حقيقت کې د «إِيَّاكَ نَعْبُدُ...»، معنا دا ده:

خدايه موږ د توحيدي ټولنې خلک په یو همغږي حرکت کې، ټول یو ځای یو تر بله ستا پر لور ستا فرمان ته غوږ په آواز روان یو.

«... وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ.» يوازې له تا مرسته غواړو؛ غير له تا له هيچا مرسته او استعانت نه غواړو.

چون خدای تعالی د يوم الدين مالک دی، موږ خپلې اړتیاوې یوازې له هغه غواړو. خپل ځان ته تلقين کوو چې یوازې د خپل خالق او پنځګر پر وړانـــدې تسليم او تابع یو او نه د بل هیچا. دا د عبادت معنا ده؛ په ژوند کې یوازې له تا مرسته اخلو او د بل هیچا په مخ کې سر نه ټیټوو.

استعانت هم یوازې له «اللّه» دی. مقصد يې د انسانانو تر منځ معمول او متعارف کومک او مرسته اخيستل نه دي، ځکه چې د ټولنيز ژوند مټه او نظام په ټولنه کې یو له بل سره د مرستې او تعاون پر بنسټ ټېکاو دی. په قرآن کې الله تعالی فرمايي: «... وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى ...» [مائده۲(۵:۲)] په نیکو کارونو کې له یو بل سره مرسته وکړئ.

د «تعاون» کليمه د «عون» له مادې د مرستې او کومک په معنا ده. که استعانت له غيره په هيڅ برید کې جايز نه وای پالونکي ښتن د تعاون سپارښتنه نه کوله بلکې دا رسوي چې تاسو یو بل ته اړ یاست نو له دې لامله یو له بله باید مرسته او کومک وکړئ. نو مطلب څه دی؟

هغه څه چې دا آية شريفه پرې موږ پوهوي دا دی چې: هاغه نهايي ويسا او اعتماد او د انسان د زړه تکيه ځای يعنې هاغه څه چې په واقعيت کې

(c) ketabton.com: The Digital Library

او په نفس الامر کې انســان پر هغه ډاډه دی او تکیه پرې لري باید خدای تعالی وي او هاغه چې له هغه په دنیا کې مرســته او کومک غواړي د وسـیلې په عنوان وګڼي، او پوه شي چې پخپله انسان، د هغه وجودي ځواکونه، د هغه د مټ زور او قوت، د هغه فکري او مغزي ځواک، ټولټال هاغه وســیلې دي چې خدای تعالی پنځولي او دده په واک او اختیار کې یې ورکړي دي او سر رښته یې دده په لاس کې ده. نو له دې لامله انسان په دنیا کې چې څومره په وسیلو اعتماد کوي خو وروستهویني چې د انتظار پر خلاف یې هاغه کومکي وسـیله چې باید یو څه وکړي سر ته یې نه وي رسـولی. کله داسـې هم کېږي چې پر خپلو ځواکونو اعتماد کوئ خو وینئ چې هغوی هم تخلف کوي. یوازینی قدرت چې که انســان پر هغه تکیه وکړي او خپل پروګرام له هغه سره تنظیم کړي چې هیڅ تشویش به ونلري هغه د خدای تعالی ذات دی.

په ځانګړې توګه په هاغو چارو کې چې خدای تعالی ته ځانګړې او مختص دي، هیڅ واسطه او کوم شفیع وجود نلري، یوازې هغه دی چې سمیع او بصیر، حیّ او قیّوم، حاضر او ناظر او مراقب او شاهد دی، او په هاغو چارو پورې اړوند چې خدای تعالی ته اړیکه لري، یوازې له هغه باید مرسته او استعانت و غوښتل شي او بس.

ج ـ نبوت

۱ ـ سمې او نېغې لارې ته د هدایت غوښتنه [اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ].

۲ ـ له نعمته د برخمنو په لار کې د حرکت هیله [صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ].

۳ ـ تر غضب لاندې شوو او بېلارو، لارورکو له لارې بیزاي او ځان ساتنه [غَيْرِالْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ].

په پورتنیو سرلیکونو کې څو بنسټیز او بنیادي، اصلونه او کلیدي کلیمې چې د قرآن د ډېرو عمومي مبحثونو پایه ده، د لړلیک په توګه بیان شوي دي؛ هدایت، صراط المستقیم، نعمت، غضب او ضلالت.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له خدای تعالی سره د ژمنې د تړون د چمتو والي لاسته راوړلو لپاره له هغه په خالص عبادت او انحصاري استعانت کې [إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ]، دادی متحول، اووښتونکي او منقلب بنده، لـه خدايه غواړي ددې هيلې او ارزو د تحقق لار ورته وښايي، له هغه «هدايت» غواړي.

١ - «اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ»﴿٦﴾

موږ ته سمه (او مستقيمه) [لويه] لار [= واټ]، راوښايه. [= موږ په سمه لار بوځه].

نمونځ کوونکي سره له دې چې هدايت يې موندلی دی بيا هم بايد خپل ځان هدايت ته پرله پسې اړ وګڼي او له خدايه تل هدايت وغواړي، حتا رسول اکرم(ص) هم خپل ځان الهي هدايت ته اړ ګڼه او دا غوښتنه به يې کوله، ځکه چې بنده الهي هدايت او مرستې ته اړتيا لري هغه هم له پيله تر پايلې، او «نا» متکلّم مع الغير دی، يعني انسان بايد د ټولنې په اړه اندنه ولري او په ټوليزه توګه د ټولنې ټولو غړو ته د هدايت غوښتونکی اوسي.

هدايت لار«ښوونه» نه ده، پر لار «بوتلل» دي [راهبري]، «ايصال بالمقصود» دی. که يو څوک له تاسو آدرس او پته وغواړي، که هغه ته د لارې نښې ورکړئ، لارښوونه مو ورته کړې ده، خو که ترې مخکې شئ او هغه له ځان سره مقصد ته ورسوئ، هدايت مو ورته کړی دی. په هدايت کېدلو کې يوازې د لارې پوهېدل بسنه نه کوي، تبعيت له هادي څخه او ورسره په سمه لار کې سم تګ هم اړين دی، له همدې لامله قرآن يوازې د متقينو، مؤمنينو، محسنينو او مسلمينو [حق ته تسليم شوو] لپاره هدايت دی، له دې صفتونو سره شوني ده د «کتاب او سنت» هادي پسې د مقصد پر لور لاړ شې او يوازې ديني پوهه له دې صفتونو پرته څوک مقصد ته نه رسوي.

د بقره سورة په پيل کې چې وايي: «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِلْمُتَّقِينَ»[بقره۱(۲:۱)]، نه وايي «هدی للعلما، للفقهاء»! که د هدايت معنا لارښوونه وای، دا کتاب بايد د هر هاغه چا لپاره چې هغه وپيژني او ولولي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

حافظ او مفسر ـ يې وي هدايت وای، خو وايي د متقينو لپاره هدايت دی. او تقوا هم د نفس د کنټرول اراده او د ژوندانه د لارليک په خطراتو کې د بريک او تمېدنې وړتيا ده؛ د زړه د غوښـــتونو او هوی او هوس او اخلاقي رذالتونو خطر چې د حق د مسير او لارليک، لارشوکي دي، د تقوا پر ضد عمل دی.

نو له «هدايت» څخه مقصد، لکه څنګه چې د قرآن په ژباړو کې ليدل کېږي، «لارښوونه» [راهنمايي] نه ده، يعنې ادرس، پته او نښانه ورکول نه دي، بلکې پر لار بوول او رهبري کول دي، چې د «تبعيت» مفهوم او عملي پلیوني [نه تش لفظي] پکې نغښتې ده. تر اسلام مخکې عربانو هاغه څوک د «هادي» په نامه پېژنده چې «د لارې د بلد» په عنوان د قافلې مخکې حرکت وکړي او کاروان له ښوره ناکو ځمکو او بې نښو بېدياو او بيابانونو تېر کړي. پر دې ترتيب په دعا کې، د لارې په وهلو کې پر ذهني آګاهۍ او مطلع کېدلو سربېره، د لاسنيوي او مرستې او رهبرۍ او امامت غوښتنه کېږي.

د هدايت د مفهوم د پوهېدو لپاره د لغت اصل ته مراجعه کوو لکه څنګه چې مو وويل؛ له اسلام مخکې، «هادي» هغه چا ته ويل کېده چې، له هاغې پېژندنې سره چې د ستورو له موقعيت او جغرافيائي لورو څخه يې درلود، کاروان يې له سوځوونکو ساراو او ښوره ناکو دښتو څخه مقصد ته رساوه. په هغې زمانه کې د عربستان د سختې تودوخې له لامله، مسافرو د شپې د ستورو په رڼا کې سفر کوه او کارپوه او هادي [«د لارې بلد»] ته يې اړتيا درلوده.

پيغمبران هم هاغه هاديان ول چې د معنوياتو د آسمان له لارو سره اشنا ول او خلک يې د نېمکرغۍ او نجات پر لور د ژوندانه له سرابونو څخه مقصد ته رهبري کول. خدای تعالی دې موږ ته توفيق راکړي چې د هغه فرمانونو ته تسليم اوسو، نه دا چې يوازې پوه شو. موږ ټول لږوډېر په يو لړ څيزونو پوهېږو، پوهه او زده کړه په يوازې توګه هدايت نه دی، تر ټولو مهم د حق په لارليک او مسير کې مقصد ته رسېدل دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

يو څوک کېدی شي بهترين قرآن پېژندونکی وي، خو لا تر اوسه هدايت شوی نه وي. وايي چې ګوډ تيمور به ويل چې حافظ خو کوم هنر نه دی کړی! زما خو قرآن له چپې خوا هم حفظ دی!!

له دې حال سره د جهان ستر خوند او په زړه پورې ننداره يې، د مخالفينو د ورمېږ د وهلو پر مهال د وينو دارې ګڼلې!! په لښکر کې يې تل له ځان سره ګرځنده محراب درلود چې شلو کسانو به هغه لېږدوه او هر ښار ته به چې په زور ننوت، لومړی به يې د ښار له علماو او پوهانو سره بحث او مباحثه کوله! خو هنر او نامتو والی يې د خلکو په عام قتل کې وو. آيا کولی شو دا راز حافظ هدايت موندلی وګڼو؟

په دې سورة کې د «ما» ځای نشته، ټول يې «موږ» دی. زموږ سرليک يو تر بله اړيکه لري. ټول په اصطلاح په يوه کښتۍ کې سپاره يو. د حمد په سورة کې دعا کوو: «اِهْدِنَا»، موږ ته هدايت وکړه، نه يوازې ماته بلکې موږ ټولو ته.

خدايه زموږ لاس ونيسه او موږ ته توفيق راکړه چې وکولی شو ستا له هدايت او لاس نيوي سره صراط المستقيم او سمې لارې ته راشو.

انسان د متضاد او مختلف طبيعت لرونکی دی او خپله لار بايد له عِلوي او سِفلي طبيعتونو له منځه انتخاب او غــوره کړي. د نورو حيوانــانو پر غاړه د انتخاب مسئوليت نه دی ايښوول شوی بلکې آس، پسه، پيشو، سپی او .... هر يو لـــه خپلو غريزو سره پنځول شوي دي چې دې غريزو د هغوی لار ټاکلې ده او له همدې لامله وينو چې هر يو لـــه هغوی، د جهان په ټول تاريخ کې، خپل ځان ته د ځانګړي خلق او خوی ښـــتنان دي او هر يو، يو ډول کړنې او چلن لري؛ د شاتو مچۍ يا مېږيان د تاريخ په اوږدو کې د کور او ځالې په جوړولو کې او د غذا په تهيه کولو کې په يو ځېر دي او د هغوی په کار کې کوم تغيير او تحول نه ليدل کېږي.

خــو د انسان پـر وړانـدې سـلګونه لارې ايښــوول شــوي چــې کــولی شي هره يوه له هغوی غوره او انتخاب کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د والليل په سورة کې فرمايي: «إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى» [ليل۴(۹۲:۴)] چې په تحقيق ستاسو [کړنې او] هلې ځلې بېلابېلې [خپرې ورې او ډول ډول] دي.

ستاسو بنيآدمانو کوښښونه مختلف او متفرق دي. او البته دا مطلب د انسانانو کمال څرګندوي نه د هغوی ضعف.

له قرآن مجيده په څرګنده توګه بريښي چې: هغه لارليک چې له انسانه د خدای پر لور کښل شوی او هغه، د انسان د کمال مشخصه او څرګنده لار ده؛ لنډه دا چې په مقابل کې يې زرګونه لارې اېښوول شوي چې يوازې يوه له هغوی مستقيمه او سمه لار يعني همدا ستر واټ دی چې د خدای پر لور ځي او نهايت يې خدای ته رسېږي. خو انسان د هرې لارې په انتخاب کې مختار دی او که دا خدای پر لور لار غوره کړي سمه ده او که نه نورې ټولې لارې ناسمې او غلطې دي.

او دا د حضرت رسول اکرم د يو حديث مفهوم څرګندوی چې يوه ورځ هاغه حضرت په يو ځای کې ناست وو او يوه ډله خلک ترې چاپېره ناست ول؛ پيغمبر(ص) پر ځمکه ډېرې کرښې وکارلې. يوه له هغو کرښو مستقيمه وه او نورې کرښې کږې وږې او غير مستقيم وې. بيا يې وفرمايل: دا يوه لار، دا مستقيمه لار زما لار ده او باقي نورې هيڅ يوه زما لار نه ده.

ددې «راز» چې په قرآن کې ظلمت تل د جمعې په بڼه راغلی او نور په مفرده بڼه، هم همدا دی چې د ګمراهۍ او لاروکۍ لارې ډول، ډول او ډېرې دي خو د حق لار يوازې يوه ده. «اللَّهُ وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا يُخْرِجُهُمْ مِنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ...» [بقره۲۵۷(۲:۲۵۷)] دلته د انبياو هدايت ته اړتيا روښانه کېږي ځکه هغه مستقيمه لار چې بشر نهايي کمال ته رسوي، انسان نشي کولی له هدايت پرته هغه تشخيص کړي بلکې اړين دی الهي استازي هغوی هدايت کړي.

په دې سورة کې د لارې لپاره د «صراط» کليمه راغلې نو اړينه ده چې پوه شو: صراط څه ته وايي؟؛ صراط لار ده، خو په قرآن کې نورې ډېرې کليمې د لارې معنا لري لکه؛ طريق، جاده او سبيل، مذهب او مسلک او ...

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو صراط رومي کليمه ده ، د روميانو د ښـــارونو تر منځ په ډبرو فرش شـــوو پســـوررو او ارتو واټونو ته يې «ســـترات» ويل. چې عربي ژبې ته ننوتې ده. Street د هغې لاتيني نوم دی. چې يونـــــاني معادل يې «ســـتراتو» دی؛ چې د لرغوني روم د امپراتورۍ، په ډبرو فرش شـــوو پراخو واټونو [جادو] ته ويل کېده، لکه په ښارونو کې د اوسنيو سترو لارو په څېر. چې اصلي واټونو ته او د نن ورځې په تعبير عمومي او لويو سړکونو تـــــه اطلاق کېږي. دا يوه داسـې اصـلي او مسـتقيمه لار ده چې موږ خپل لور ته جذبوي، نه پېچلې او لـــــه کږليچونو ډکه لار چې مسافر ستړی، ستومانه او خسته کړي. د صراط په ريښه يي معنا کې چې [چې عربي ريښه يې له سين سره وه، يعنې له «سراط» څخه اخېستل شوې]، يو ډول جذب او جلب او له ستونې تېرول نغښتي دي. گواکې لاروی خپلې لور ته کشوي او مقصد ته يې نژدې کوي. نو که صراط، نيغ او مســـتقيم هم وي، د بنده او خالق تر منځ تر ټولو لنډه لار جوړوي. [له صـاد سره د طاء او راء د مخرجونو د نژدېوالي او په تلفظ کې د هغوی د تطابق له کبله، د سراط (س)، د صاد د آواز په بڼه اووښتی دی.]

لـه «صراط المستقيم» څخه مقصد لکه څنگه چې د قرآن حکيم له آيتونو استنباط کېږي، د توحيد لار، يعنې د «رب» پېژندنه او د هغه انحصاري عبادت دی. داسې عبادت چې ډېر کوچنی شرک او ناخالصـي هم پکې شتون ونلري. د «عبادت» معنا هم لکه څه ډول چې ژباړونکو په پښتو او فارسي کې ژباړلی دی، پرستش او نمانځنه نه ده. بلکې د تسليم او غاړې اېښوونې څخه يو حالت دی چې انسان خپل زړه او ځان بل ته رام کړی وي.

موږ هره ورځ لـه اوولسو ځلو زيات په خپلو پنځگونو نمونځونو کې له خدايه غواړو چې موږ صراط المستقيم ته هدايت کړي. آيا نبايد پوه شو څه ډول يوه لار له هغه غواړو!؟ که د صراط المستقيم په مفهوم پوه نشو، څه اغېز زموږ په ژوند کې اچوي؟ بايد له خدايه وغواړو چې د «منيّت او ځان غوښتنې» ناخالصی زموږ له زړه پاکې کړي او که د هغه په مسير کې اوسو، هر يو کار

(c) ketabton.com: The Digital Library

يوازې د هغه د رضا په مسير او لارليک کې سر ته ورسوو چې نيکمرغی، سعادت، رستګاری او غوړېدا ته ورسېږو.

د داسې يو حالت ورتيا د پالونکي څښتن له ذات پرته بل هيڅوک [حتا اولوالعزم پيغمبران هم] نه لري او قرآن په دريو ځايونو کې، د حضرت عيسی بن مريم له ژبې، چې پليونانو يې د هاغه حضرت او د هغه د آغلې مور «مريم مقدس» په ستاينه کې غُلو او زياتی وکړ او په تثليث او درېګونيتوب کې، د هغوی دواړو په نسبت او په نتيجه کې يې احبار او رهبان او د کليسا اربابانو ته «تعبد» وکړ، لاندينی جمله يې تر ټينګار لاندې نيولي او «صراط المستقيم» يې پکې څرګند کړی دی. «إِنَّ اللَّـهَ رَبِّي وَرَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ هَـٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ...» «په تحقيق الله زما رب او ستاسو رب دی نو هغه ته [نه ما ته او نه نورو ته] عبادت وکړئ. همدا سمه لار ده...[آل عمران۵۱(۳:۵۱)] - [مريم۳٦(۱۹:۳٦)] - [زخرف٦٤(٤۳:٦٤)].

د خدای ژمنه له بنی آدم سره همدا «توحيدي عبادت» او د شيطان په نسبت له تعبده ځان ساتنه، او هغه د تحريکونو او وسوسو په وړاندې له لاابالي ګری او بې پروايي او د نفس هویٰ ته له تن ورکولو او تسليمېدو څخه ځان ساتنه ده. د قيامت په ورځ کې له موږ پوښتنه کوي چې: ای د آدم زامنو، مګر له تاسو سره مې ژمنه او عهد نه وو تړلی چې شيطان ته رام او تسليم مه اوسئ، بلکې يوازې زما عبادت وکړئ [زړه مو بايد د حق منلو ته هموار اوسي]

«أَلَمْ أَعْهَدْ إِلَيْكُمْ يَا بَنِي آدَمَ أَن لَّا تَعْبُدُوا الشَّيْطَانَ إِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُّبِينٌ. وَأَنِ اعْبُدُونِي هَـٰذَا صِرَاطٌ مُّسْتَقِيمٌ.» [يس٦۰(۳٦:٦۰) او ٦۱] «ای د آدم زامنو، مګر ما له تاسو سره عهد نه وو کړی چې د شيطان عبادت مکوئ، چې ستاسو ښکاره دښمن دی او دا چې يوازې زما عبادت وکړئ (چې) همدا سمه لار ده ؟»

[د انعام سورة ۱۵۲ او ۱۵۳ آيتونه هم د خدای له عهد او صراط المستقيم تر منځ اړيکه څرګندوي]. لکه څنګه چې وينئ، په پورتني آية کې يې هم د

(c) ketabton.com: The Digital Library

«هَذَا صِرَاطٌ مُسْتَقِيمٌ» جملې له ذکر سره په ښکاره او په ډاګه يې سمه او مستقيمه لار چې همدا «د خدای خالصانه عبادت» دی، بيان کړې ده.

د حجر په ۴۱ آية کې هم خدای تعالی د ابليس په ځواب کې صراط المستقيم همدا «اخلاص په عبادت کې» نومولی دی:

«إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ. قَالَ هَذَا صِرَاطٌ عَلَيَّ مُسْتَقِيمٌ. إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ...» [حجر۴۰(۱۵:۴۰)، ۴۱او ۴۲] [همدا راز د اعراف ۱۶ آية].

قرآن د داسې يو عبادت اسوه او بېلګه د حضرت ابراهيم په کړنو کې، چې «ملةُابراهيم» نومول شوی، ځرګند کړی او هغه يې تېکاو «دين» نومولی دی:

«قُلْ إِنَّنِي هَدَانِي رَبِّي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ دِينًا قِيَمًا مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ» [انعام۱۶۱(۶:۱۶۱)] «ووايه [ای پيغمبره] په تحقيق زه مې پالونکي ښتن سمې لارې ته هدايت کړی يم، تېکاو دين چې د ابراهيم حنيف طريقه ده، چې هغه هيڅکله له مشرکينو نه وو».

کوم انسان چې په خپله اراده او اختيار وغواړي پر صراط المستقيم لاړ شي او دا د کمال صراط بشپړ کړي او په دې لار کې مخکې لاړ شي بايد له محيط او چاپيريال سره منطبق او جذب او له هغه سره منطبق نشي او پرله پسې خپل فکري او روحي چاپيريال ته تغير ورکړي او مستقيم خط ته ځان برابر کړي او له انحراف او کږېدنې فکر وکړي، چون پرله پسې له ګمراهۍ او غفلت سره مخامخ دی، دا دعا او غوښتنه بايد تل ولري، چې پخپله د هستۍ او کمال د مبدأ په ځانګړې او مخصوص مشيت او عنايت کې شامل شي.

د نور سورة ۴۵ او ۴۶ آيتونه، له ځو لنډو او جامعو جملو سره د حيات دورانونه او پېرونه چې ميليونونه کلونه پرې تېر شوي له نظره تېروي چې د انسان ظهور او عقل او هدايت صراط المستقيم ته رسوي:

«وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ يَخْلُقُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ. لَقَدْ أَنْزَلْنَا آيَاتٍ مُبَيِّنَاتٍ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ».

(c) ketabton.com: The Digital Library

[نور۴۵(۲۴:۴۵) او ۴٦] او الله هر یو خوځنده [= هر یو ژوندی موجود] له اوبو وپنځوه، ځیني له هغو پر ګېډه پر لار ځي [= ښوئیږي]، ځېني یي پر دوو پښو پر لار ځي او ځیني پر څلورو[پښو پر لار ځي].الله هر هغه څه چې وغواړي [د خپلو نظامونو پر بنسټ] پیدا کوي. الله پر ټولو څیزونو قادر [= اندازه اېښوونکی] دی. په رښتیا مونږ څرګند آیتونه نازل کړل او الله هر هغه څوک چې وغواړي [=ورې يي وګنيي] سمې لارې [صراط المستقیم] ته هدایت کوي.

۲ - صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ

۳ - غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ ﴿۷﴾

[لویه] لار [= واټ] د هغه کسانو چې هغوی ته دې نعمت ورکړې، نه د مغضوب شویو [= ستا تر غضب لاندې شوو] لار او نه د لار ورکو.

د «اهدنا الصراط المستقیم» دعا، ذهني او تجریدي جنبه لري، کوم توضیحات چې د «خدایي ژمنې» په اړه په قرآن کې راغلې، بیا هم له عقل او اند سره سروکار لري او د کم حوصله خلکو فهم ورته نه رسیږي. ددې لپاره چې حجت تمام شي او عیني مصداق او عملي نمونه یې وښوول شي، مونږ ته ښوونه کوي د هاغو کسانو لار چې له نعمته برخمن شوي دي ولټوو «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ». یعني که د علم اهل نه یو د معلمینو او ښوونکو کړنو ته پاملرنه وکړو. دا ذکر یې زموږ په خوله کې ایښی چې هره ورځ [لږ تر لږه اوولس ځلې په ورځینیو نمونځونو کې] د هاغې لارې د وهلو هیله وکړو چې نعمت ورکړل شوو کسانو وهلې ده.

یعني کېدی شي پوه نشو چې سمه لار [«صراط المستقیم»] څه څیز دی. هغه مونږ پوه کوي چې «صراط المستقیم»، د هاغو کسانو لار ده چې هغوی ته یې نعمت ورکړی دی، زموږ ټول وجود د خدای تعالی نعمت دی [الهم ما بنا من نعمة فمنک]، منظور یې کوم کسان او کوم نعمت دی؟

د قرآن په دوو نورو آیتونو کې یې، هاغه کسان معرفي کړي دي چې خدای تعالی ورته خاص او ځانګړی نعمت ورکړی دی:

(c) ketabton.com: The Digital Library

یو هم د مریم سورة دی چې د لسو تنو پیغمبرانو د ایمان او اخلاص د پوړونو له یادونې وروسته، هغوی «هاغه کسان چې خدای تعالی هغوی ته نعمت ورکړی» معرفي کوي:

۱ – مریم ۵۸ آیة: «أُولَئِكَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ مِنْ ذُرِّيَّةِ آدَمَ وَمِمَّنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ وَمِنْ ذُرِّيَّةِ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْرَائِيلَ وَمِمَّنْ هَدَيْنَا وَاجْتَبَيْنَا...» [مریم۵۸(۱۹:۵۸)] هغوی هغه کسان دي چې خدای هغوی ته یې نعمت ورکړی دی: د آدم له زوزاته پیغمبران، له هاغو کسانو چې د نوح په کښتۍ مو سپاره کړل، د ابراهیم او یعقوب او د ټولو هاغو کسانو له زوزاته چې هدایت مو کړل او هغوی مو غوره کړل ....

بل یو د نساء سورة دی چې پر پیغمبرانو سربېره، صدیقین [د انبیائو رښتیني تصدیق کوونکي او پلیونان]، شهداء [د حق د لارې ګواهان او د مکتب عملی بېلګې او نمونې] او صالحین [د فساد پر ضد د ټولنې اصلاح کوونکي او د امت نېکچاري] یې ورسره مل کړي دي:

۲ – نساء ۶۹ آیة: «وَمَنْ يُطِعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا» [نساء۶۹(۴:۶۹)] – «هر څوک چې له خدای او رسوله اطاعت وکړي، نو دا راز کسان به له هاغه چا سره وي چې خدای هغوی ته نعمت ورکړی، له پیغمبرانو، صدیقینو، شهدائو او صالحینو. او څه ښه رفیقان [او ملګري] دي دوی!»

نو خدای تعالی دوی ته نعمت ورکړی دی: «مِنَ النَّبِيِّينَ»، له پیغمبرانو، «وَالصِّدِّيقِينَ» د پیغمبرانو تصدیق کوونکي. لکه: د موسی(ع) یاران، د عیسی(ع) حواریون، د اسلام د پیغمبر حضرت محمد(ص) اصحاب او د هغوی تابعین له وروستیو نسلونو څخه «وَالشُّهَدَاءِ» [د لید او ننداری وړ اسوه، الګو او مثالونه] هغه کسان چې د حق په لار کې د ځان او مال له فدا کولو سره د نورو لپاره موډل او مثال شوي دي. «وَالصَّالِحِينَ» اصلاحګران، د فساد د مختلفو ډولونو په وړاندې مبارزین، «وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا» هغوی څه ښه دوستان او ملګري دي!!

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله چې په نمانځه کې وايو؛ مونږ د هغو کسانو لارې ته هدايت کړه چې هغوی ته دې نعمت ورکړی دی، داسې شخصيتونه په نظر کې راوړو.

رښتيا د خدای له نعمته برخمن کوم کسان دي؟ ... او ددوی لار کومه ده؟

که څه هم چې د پالونکي څښتن نعمتونـه راز راز او بېشمېره دي او برخمن يې ټول بندګان دي، خو قرآن په خاصه او ځانګړې توګه، غوره شوي بندګان د پالونکي څښتن د نعمتونو ور معرفي کړي دي چې د «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» د پېژندنې لپاره ښه لارښود دی.

نو حقيقتاً په خپلو نمونځونو کې هغه مهال چې د «صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ» ذکر تکراروو، د انبيائو لړی، له خاتم پيغمبر(ص) او عيسی(ع) او موسی(ع) او ... تر نوح او آدم (عليهم السلام) را ياد کړو او د هغوی تصديق کوونکي او رښتيني پلیونان، د اسلام د رسول اکرم له اصحابو [مهاجرين او انصار، د صُفې اصحاب، د بدر اصحاب] د عيسی بن مريم تر حوارييونو او د موسی سره د ملګرو مؤمنينو او د نورو پيغمبران تر اصحابو د خپل ذهن په ډګر کې په ليکه کړو او شهيدان، يعني د حق شاهدان او د انبياؤ د مکتب عملي بېلګې او مثالونـه، له پيغمبر وروسته د هغه له رينتينو اصحابو او وروستيو پليونانو، تابعينو او امامانو، د عيسی(ع) تصديق کوونکي دولس حواريون، او دولس نقيبان چې خدای تعالی پر بنی اسرائيلو وګومارل. د مائده سورة (۱۲) آيت ته اشاره ده «وَلَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَبَعَثْنَا مِنْهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا...» [ګواکې له «نقيب» څخه مقصد هماغه د بني اسرائيلو د دولس ګونو ټبرونه وي. نقيب هغه چا ته وايي چې د خلکو له ستونزو او د هغوی له روزګار او احواله آګاه دی او د هغوی پالنه او سروالي پر غاړه لري. ګواکې د هغوی پر اسرارو يې ژوره کنده وهلې يا يې ورته سمڅې وهلې او پر احوال يې پوه شوي دي.

ددې لپاره چې د پالونکي څښتن لاس او د نورو انبيائو رښتينی پليونان مشـاهده کړو، او په پای کې صـالحين يعني د صـالح عمل وګړي او د ټولنيزو مفاسـدو پر وړاندې مبارزين او د مختلفو امتونو مصـلحين، له غزالي او سـيد

(c) ketabton.com: The Digital Library

جمال او عبدو او اقبال او مودودي او ... شریعتي او طالقاني او د اسلامي امت له نورو احیاگرانو نیولې تر د نورو سیمو د بیدارگرانو او د خدای واقعي بندگان د خپلې سینې په صفحه کې په لیکه کړو، لـــه خپله نمونځه څه برخه او ونډه وړو؟.... د هاغو کسانو پر لاره چې هغوی ته نعمت ورکړل شوی دی، لـــه داسې خرگندتیا او صراحت او ټینگار وروســته، د مقابل لوری، یعنې د خدای له خالص عبادت او صراط المســتقیم ته د هدایت له نعمته محرومین هم را په زړه کوو او د هاغو کسانو له لارې چې د هغه په درشـل کې غضـب کړل شـوي او له ســمې لارې، لار ورکې شــوي دي لېرې والی وکړو. لومړنی چې ایجابي جنبه لري د «ولایت» له مقولې او دویمی یې چې ســلبي جنبه لري د «برائــت» له مقولې دی. په دې ترتیب په همدې لنډیز کې د «تولی او تبری» دوه اړخونه په لنډ او کوټلي توگه زده کوو، چې کوم کســان دوســت وگڼو او مینه ورسره وکړو او له کومو کسانو لېرې والی وکړو.

له کومو کسانو سره چې باید مینه ولرو او د هغوی له لارې تبعیت او پلیوني وکړو، ومو پېژندل، دادی اوس د هاغو کسانو نوبت دی چې باید د هغوی بدې کړنې د خپل ځان د عبرت لپاره هنداره کړو او د هغوی په لار کې له پل ایښودو او تللو څخه ځان وساتو. «...غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلاَ الضَّالِّينَ».
دا ډله یې په دوو څانگو ویشلې ده:۱- مغضوب علیهم، ۲ - ضالّین.

مفسرین وایي: «مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» پر یهودو اطلاق کېږي. چون په قرآن کې ۱۰ ځلې تکرار شوي دي چې بنی اسرائیل د نافرمانیو او دنیاپالنو له لامله د خدای په غضب اخته شوي دي. او «ضَالِّينَ» هاغه مسیحیان گڼي چې له شرک سره په تثلیث کې بېلارې لاړل. له دې تاریخي بېلگو سره بیا هم دا مصادیق پر مورږ له تعمیم کېدلو مانع نه دي، او کېدی شي پر مورږ هم اطلاق شي، ځکه په قرآن کې د تېرو اُمتونو ذکر زمونږ لپاره د انذار او خبرتیا لپاره دی او مورږ ته دا را په گوته کوي که مورږ هم د هغوی په څېر د کړنو او عملونو مرتکب شولو، زمورږ سرلیک هم د هغوی په څېر کېدی شي. په قرآن کې نورې

(c) ketabton.com: The Digital Library

گناه ګاڼي لکه: شرک، ضلالت، نفاق، کفر او ... هم د مغضوب واقع کېدلو له موردونو ګڼل شوي دي. لکه د «فتح» په سورة کې الله تعالی فرمايي:

«وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ الظَّانِّينَ بِاللَّهِ ظَنَّ السَّوْءِ عَلَيْهِمْ دَائِرَةُ السَّوْءِ وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَلَعَنَهُمْ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَهَنَّمَ ...» [فتح٦(٤٨:٦)]

«خدای تعالی منافقان او منافقاني او مشرکين او مشرکاني او هغوی چې د الله په اړه بد ګومان کوي تر خپل غضب لاندې نيسي، او پر هغوی لعنت کوي او له خپله رحمته يې لېرې کوي، او جهنم يې د هغوی لپاره چمتو کړې دی...»

نو که څه هم په روايتونو کې او تاريخي بڼه کې لومړنۍ دسته پر يهودو تطبيق شوې او دوهمه دسته پر نصاری تطبيق شوې ده، خو داسې برېښي دا انطباق شايي د واضحو او څرګندو مصاديقو او د عمومي قاعدې د شوولو لپاره ځانګړې او خاصه نمونه او بېلګه وي. البته بې شمېره آيتونه د يهود قوم پر مغضوب واقع کېدلو، د هغوی غرور او دنيا پالنې او ځان وينۍ له لامله، دلالت کوي: لکه:

[بقره٦١(٢:٦١)] « ... وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الذِّلَّةُ وَالْمَسْكَنَةُ وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ ... »

[بقره٩٠(٢:٩٠)] «... فَبَاءُوا بِغَضَبٍ عَلَى غَضَبٍ ...»

[آل عمران١١٢(٣:١١٢)] «... وَبَاءُوا بِغَضَبٍ مِنَ اللَّهِ وَضُرِبَتْ عَلَيْهِمُ الْمَسْكَنَةُ ...»

[مائده٦٠(٥:٦٠)] «... مَنْ لَعَنَهُ اللَّهُ وَغَضِبَ عَلَيْهِ وَجَعَلَ مِنْهُمُ الْقِرَدَةَ وَالْخَنَازِيرَ وَعَبَدَ الطَّاغُوتَ...»

[مجادله١٤(٥٨:١٤)] «... أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ تَوَلَّوْا قَوْمًا غَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ...»

خو په نورو ايتونو کې ډېرې له ګناه ګانو يې، لکه: د مؤمن په عمد قتل، له جنګه تېښته، د زړه له تله د کفر لور ته لېوالتيا، شرک، په روزيو کې طغيان او سرکښي او داسې نور ... يې د الهي غضب د ګومارنې لامل ګڼلې دی.

سورتونه او آيتونه: [نساء٩٣(٤:٩٣)]، [انفال١٦(٨:١٦)]، [انفال١٠٦(٨:١٠٦)]، [طه٨٦(٢٠:٨٦)]، [اعراف٧١(٧:٧١)]، [طه ٨١(٢٠:٨١)].

(c) ketabton.com: The Digital Library

خو د «ضلالت» په اړه مسئله عامتره ده او نشي کېدی «ضالين» منحصراً يوازې هاغه مسيحيان وپېژندل شي چې د تثليث په شرک کې له توحيده لېرې شول د قرآن په فرهنګ کې هر ډول خطاء، که څه هم وړه وي، لاروركي ګڼل کېږي. که څه هم له يو ستر او عظيم الشأن پيغمبر لکه موسی^(ع) د رسالت له پړاوه مخکې سر وهلی وي، چې پخپله له شجاعت سره په صريحه لهجه اعتراف کوي چې د قبطي د قتل پر مهال له «ضالين» او لاروركو وو «قَالَ فَعَلْتُهَا إِذًا وَأَنَا مِنَ الضَّالِّينَ» [شعراء۲۰(۲۶:۲۰)]. دا مطلب څرګندوي چې ګمراهي او لاروركي يو نسبي چار دی او ټول له «صراط المستقيم» څخه په ځينو موردونو کې منحرف او کاږه شوي يو او کږېږو. حتا د حضرت رسول اکرم^(ص) په اړه چې د خدای تعالی د مخلوق بهترين او «رحمة للعالمين» دی او خدای تعالی د عظيم اخلاق په صفت ستايلې دی «وَإِنَّكَ لَعَلَى خُلُقٍ عَظِيمٍ» [قلم۴(۶۸:۴)]. له رسالت څخه په مخکې پړاو کې له ورپسې پړاو په نسبت لاروركي او ګمراهي ګڼل کېږي. [البته نسبي، د خدای په نسبت] که څه هم دا تعبير زموږ په زړه بنه نه لګېږي، خو قرآن دا حقيقت په صراحت بيانوي: «أَلَمْ يَجِدْكَ يَتِيمًا فَآوَى. وَوَجَدَكَ ضَالًّا فَهَدَى» [ضحی٦(٩٣:٦) او۷]. آيا ته يې يتيم و نه موندې او پناه يې درکړه، او ته يې لاروركی و نه موندې او هدايت يې درته وکړ.

موږ که په خپلو نمونځونو کې د «مغضوب عليهم» او «ضالين» د ذکر پر مهال يوازې بني اسرائيل په نظر کې ولرو او خپل ځان، چې د پيغام اصلي مخاطبين يو، هېر کړو لکه د هغوی په څېر د غرور په غفلت کې اخته کېږو. سره ددې چې هغوی ددې حقيقت جوت او مشخص تاريخي مصداقونه دي، خو د قرآن په څرګندونـه: «هغوی هاغه خلک ول چې د روزګار صحنه يې ترک کړه. د هغوی کړني د هغوی په خپل حساب کې او ستاسو عملونه ستاسو په خپل حساب کې دي او تاسو د هغوی د کارونو مسئول نه ياست!».

«تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلَكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ». [بقره۱۳۴(۲:۱۳۴)]

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا سمه ده چې بايد تاريخي عبرت واخلو، خو دا انګېرنه او تصور بايد ونکړو چې د تېرو په قصو کې تم او متوقف شو او د قصې موخه چې د هغې په لغوي مفهوم کې، د پېژندنې او شناخت لپاره د تيرو او تللو د پل د ځای ځار او پلیوني او د هغوی په اثارو او نښو کې حرکت دی، هېر نکړو.

نو له «مَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ» او «ضَّالِّينَ» څخه مقصد هر هغه څوک دی چې د خدای تعالی تر خشـم لاندې وي او يا لار ورکي وي، دا که کفّار وي او که مشـرکين او که فاسقان وي او که ستمګران، دا که کافر وي او که هاغه مسلمان چې د اسلام په نوم يې قناعت کړی او په واقعيت کې له اسلامه بې خبر دی، ځکه نمونځ ګزار بايد له دې غوښـتنې سره سم بايد لساناً، عملاً او فکراً د انبياو لار غوره کړي نه د نورو لار او بله دا چې په دې سـورة کې الهي اوصـاف او د بندګۍ دندې په خلاصه، کوټلې او لنډه توګه بيان شـوې دي او نور سـورتونه د همدې اجمال شرح او تفصيل دی.

د قرآن آيتونو ته خرځنده ليد خرګندوي چې د «ضلالت» او لارورکۍ تر ټولو ستر ډګرونه او زمينې په شرک او کفر او له شيطانه په پليونۍ او له خدای او رسوله په سرغړونه او نافرمانۍ کې دي. په کوم نسبت چې له دې انحرافونو او بېلاريو مو واټن نيولی او توحيد او له رسوله تبعيت او پليونۍ ته نژدې شوي اوسو د «ضلالت» له بريده مو د هدايت بريد ته حرکت کړی دی. لکه:

«... وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا»[نساء١١٦(٤:١١٦)]

«.. وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلاَئِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً بَعِيدًا».[نساء١٣٦(٤:١٣٦)]

«...وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلاَلاً مُبِينًا ».[احزاب٣٦(٣٣:٣٦)]

«... وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلاَلاً بَعِيدًا »[نساء٦٠(٤:٦٠)]

لنډه دا چې؛ موږ وايو خدايه زه د هاغو کسـانو لار چې سـتا له نعمتونو برخمن شوي دي غواړم، هماغه د تاريخ ممتاز انسانان، له پيغمبرانو او له حق

(c) ketabton.com: The Digital Library

اولياؤ تر الګو ګانو او د انساني ټولنو برتر شخصيتونه. نه د هاغو کسانو لار چې خلاف او خطاګانې يې کړي او ستا خشم او غضب يې پارولی او بېلارې ته کښل شوي دي. ددې سورة په پای کې بهترينه دعا او غوښتنه، د هغه ښيا ځلي قرائت له ډېر تدبر او پاملرنې سره دی. خدای تعالی دې زموږ شخصي او ټولنيز حال د حمد سورة په حال او هوا کې بدل او متحول کړي.

ټول قرآنکريم د الله تعالی خبره زمونږ سره ده، خو دا سورة زمونږ خبره له الله تعالی سره ده! ښايي همدغه لامل وي چې د حمد سورة هم د قرآنکريم برخه او هم له هغه څخه بيل دی. په نورو سورتونو کې الله تعالی له امتونو او انبياؤ، راتلونکې او آخرت او له نيکو او بدو عملونو خبره کوي، خو په دې سورة کې را زده کوي چې مونږ څنګه له هغه سره خبرې وکړو.

په واقعيت کې دا سورة زموږ سترګې دريو اړخونو: د خدای الوهيّت، ربوبيّت او رحمانيت ته غړوي. په خپل راتلونکې نظر اچوو، په دې حقيقت پوهېږو چې زموږ دنيا او آخرت د هغه په لاس کې دي. د خپل خدای سره ژمنه کوو چې يوازې د هغه په نسبت رام او تسليم اوسو او يوازې له هغه مرسته او ملتيا وغواړو، يوازې يوه غوښتنه او حاجت لرو؛ ته زما رهبر اوسه او ما ته ستا له خپله ځانه د پليونی همت او توفيق راکړه. دعا کوو خدايه موږ ته توفيق راکړې چې ستا خالصانه عبادت وکړو، او يوازې له تا استعانت وکړو، موږ د پيغمبرانو او د هغوی د سپېڅلو پليونانو او شهدائو او صالحينو لار ته هدايت کړې له بېلاريو، لاروركيو، او له هغه څه چې د هغه د غضب لامل کېږي لېرې شو. آمين يا ربّ العالمين. صدق الله العليّ العظيم.

يادونه: ددې تشريح د ليکلو پر مهال لاندينيو سرچينو ته هم مراجعه شوې ده:

١ ـ نظم قرآن ـ د عبدالعلي بازرګان ليکنه

٢ ـ آشنايي با قرآن ـ د مرتضی مطهري ليکنه

٣ ـ في ظلال القرآن ـ د سيد قطب ليکنه

٤ ـ تفهيم القرآن ـ د مولانا سيد ابوالاعلی مودودي ليکنه

(c) ketabton.com: The Digital Library

٥ ـ تدبر قرآن ـ د مولانا امين احسن اصلاحي ليکنه
٦ ـ قرآن حکيم [ترجمه و توضيحات فارسي] ـ عبدالعلي بازرگان
٧ ـ الميزان في تفسيرالقرآن ـ د سيد محمدحسين طباطبائي ليکنه
٨ - کابلي تفسير [قرآن کريم ترجمه او تفسير - مولانا محمود الحسن ديوبندي او علامه شبيراحمد عثماني] پښتو کوونکي : د عالمانو يوه ډله
٩ ـ پرتوی از قرآن ـ د سيد محمود طالقاني ليکنه
١٠ ـ تفسير نمونه ـ د آيت الله مکارم شيرازي او د ورسره علماو د پلاوي ليکنه
١١ ـ تفسير نور ـ د مصطفی خرمدل ليکنه
١٢ ـ تابشي از قرآن ـ د سيد ابوالفضل ابن الرضا برقعي قمي ليکنه
١٣ ـ تفسير باران ـ د دوکتور مهدي خُدّاميان آراني ليکنه
١۴ ـ ترجمه تفسير طبري ـ د حبيب يغمائی په اهتمام او تصحيح
١٥ ـ تفسير ابن کثير ـ [حافظ عمادالدين ابوالفدا اسمعيل بن عمر ابن کثير الدمشقي] اردو ته ژباړه : مولا محمد جوناګړهي
١٦ ــ معارف القرآن - د مولانا مفتي محمد شفيع ليکنه
١٧ - تفسير مصباحين (اردو) ترجمه و شرح تفسير جلالين - ليکونکي : جلال الدين محلي او جلال الدين سيوطي - اردو ته ژباړه او شرح: محمد لياقت علي رضوي
١٨ ــ تفسير کمالين د جلالين تفسير اردو شرح د : مولانا محمد نعيم ديوبندی
١٩ ــ د قرآن عظيم الشان پښتو ژباړه ــ مولوي قيام الدين کشاف
٢٠ ــ عزيزالتفاسير ــ د قرآن کريم پښتو ترجمه او تفسير ــ مولوي سلطان عزيز (عزيز)
٢١ ــ صفوةالتفاسير ــ د محمدعلي الصابوني ليکنه ــ ژباړونکی: مولوي شمس الله کمال زاده
٢٢ ــ د قرآن پلوشې ــ د ګلب الدين حکمتيار لیکنه
٢٣ ــ تفسير دېوبندي ــ د مولوي عبدالحنان لیکنه
٢۴ ــ حکمة القرآن ــ د مولوي امين الله پېښاوری لیکنه
٢٥ ـ تفسير ايوبي حنفي ـ د مولانا محمد عبيدالله ايوبي لیکنه
٢٦ ـ تفسير احسن الکلام ـ د مولوي عبدالسلام رستمي ليکنه
٢٧ ــ قرآن کريم په پښتو ــ د اجرالدين اقبال ژباړه
٢٨ـ شرحي بر سوره های قرآن ـ عبدالعلي بازرگان ـ د عبدالعلي بازرګان ويب پاڼه [bazargan.com]
٢٩ ـ تفسير روح القرآن ـ مؤلف ډاکتر مولانا محمد اسلم صديقي.
٣٠ ـ د قرآن ټکی په ټکی او روانه ترجمه ـ مولوي جانباز سرفراز.
٣١ - روح المعاني فی تفسيرالقرآن العظيم والسبع المثانی - العلامه ابی الفضل شهاب الدين محمودالالوسی البغدادي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳۲ ـ تفسير جواهرالقرآن ـ مولانا حسين علي.

۳۳ ـ تفسير روح البيان ـ شيخ اسماعيل حقى البروسوى.

۳۴ ـ «کنزالايمان او تفسير نورالعرفان»ترجمه احمد رضاخان بريلوي، تفسير احمد يارخان نعيمي.

۳۵ ـ کشف الاسرار و عُدة الابرار ـ [د قرآنکريم ادبي او عرفاني تفسير] خواجه عبدالله انصاري.

۳٦ ـ د قرآن رڼا [د قرآن پښتو معنا او لنډ تفسير] مولوی محمد ظاهر اسدالله مکي.

۳۷ ـ تفسير الفخرالرّازی المشهور بالتفسيرالکبير و مفاتيح الغيب، امام محمد الرازی فخرالدين.

۳۸ ـ التّفسيرالمبين ـ دوکتور عبد الرحمن بن حسن النّفيسه.

۳۹ ـ تفسير قرطبی ـ محمد بن احمد بن ابوبکر قرطبي، ترجمه اردو: پيرمحمد کرم شاه.

۴۰ ـ المفصل في تفسيرالقرآن الکريم ـ المشهور بتفسيرالجلالين ـ للامام جلال الدّين المحليّ والامَام جلال الدِّين السّيُوطيّ.

۴۱ ـ «سير تحوّل قرآن» ـ مهندس مهدي بازرگان.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library